

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

Katedra střeoevropských studií

Diplomová práce

Anna Šťovíčková

Oslavy uherského milénia 1896

Celebrations of Hungarian Millennium in 1896

Praha, 2011

Vedoucí práce: PhDr. Simona Kolmanová, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Simoně Kolmanové za trpělivost a cenné rady při vedení mé diplomové práce. Zvláštní poděkování patří i Vilmosi Zsidimu a Csabovi Csapóovi, se kterými jsem měla možnost konzultovat téma na univerzitách v Budapešti.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Vdne.....

podpis:

Abstrakt

V roce 1896 si Maďaři připomínali tisícileté výročí příchodu do Karpatské kotliny. Přípravy oslav milénia probíhaly již od počátku 80. let 19. století. Přesné datum příchodu Maďarů bylo po mnoha diskuzích stanoveno na rok 895, oslavy milénia měly tudíž probíhat v roce 1895, z organizačních důvodů však byly přesunuty na následující rok. Ač byl konec 19. století ve znamení hospodářského progresu, situace v Uhrách nebyla jednoduchá. Problematickými otázkami byly zejména postavení Maďarů v rámci Rakousko-Uherské monarchie, změny ve složení společnosti, situace národnostních menšin a dělnické třídy. Všechny tyto palčivé problémy byly v době oslav milénia odsunuty do pozadí. Úkolem oslav bylo oživit slavnou minulost Maďarů, ukázat jejich současné úspěchy a hospodářský rozvoj a tím upevnit jejich moc, důležitost a vedoucí pozici v rámci Uher, čímž si vysloužili nenávisť ze strany národnostních menšin. Parlamentem byl přijat zákon o oslavách milénia, který nařizoval např. postavení památníků v různých částech Uher, založení Muzea krásných umění či čtyř set základních škol. V rámci oslav proběhlo velké množství ceremonií, slavnostních průvodů a zasedání. Nejvýznamnější akce se soustředily v Budapešti. Jedním z největších projektů byla jubilejní výstava, která přilákala přes 5 milionů domácích i zahraničních návštěvníků a dodnes zanechala své stopy v Městském parku (Városliget) v podobě hradu Vajdahunyad. Na místě tehdejší vstupní brány byl vystavěn monumentální Památník milénia. V souvislosti s miléniem probíhaly v hlavním městě rozsáhlé výstavby. Byla otevřena podzemní dráha, vůbec první na evropském kontinentě, byl postaven na tehdejší poměry zcela moderní most Svobody a dokončena Velká okružní třída (Nagykörút). Mezi další významné počiny patří výstavba Parlamentu a zakládání muzeí. Byl zrenovován Matyášův chrám a vedle něj postavena Rybářská bašta se sochou sv. Štěpána. Všechny tyto památky figurují na Seznamu světového dědictví. Je pro ně charakteristický historizující, eklektický styl, který kombinuje prvky slohu románského, gotického, renesance, baroka a klasicismu. Objevuje se i zcela nový styl, a to secese. V těchto stylech nebyly stavěny pouze veřejné budovy, ale také vily či nájemní domy. Budapešť tak získala svou charakteristickou podobu, kterou se pyšní dodnes. Maďaři mají v oblibě oficiální oslavy a ceremonie, milénium slavili v roce 1896, ale také v roce 2000, a to k příležitosti tisíciletého výročí založení státu králem Štěpánem. Kromě toho si připomněli i 1100. výročí osídlení Karpatské kotliny ve formě milecentenária v roce 1996. Existují názory, že je posedlost oslavami, patos, a lpění na národní historii součástí maďarského naturelu. Přestože oslavy milénia 1896 byly v určitém smyslu jen sentimentální iluzí, poukázaly na rozvoj země, zanechaly své stopy po celém Maďarsku a Budapešť se i díky nim zařadila mezi ostatní moderní evropské metropole.

Klíčová slova

- milénium
- 1896
- honfoglalás – příchod Maďarů do Karpatské kotliny, obsazení vlasti
- Arpád
- turul
- pozice v rámci Rakousko-Uherské monarchie
- průmyslová revoluce
- hospodářský rozvoj
- problém národnostních menšin
- historizmus
- zákon o miléniu
- sedm památníků na počest knížete Arpáda
- Budapešť
- Městský park (Városliget)
- jubilejní výstava
- oslavy, ceremonie, průvody
- podzemní dráha (földalatti)
- Památník milénia (Millenniumi Emlékmű)
- Andrásyho třída (Andrássy út)
- Muzeum krásných umění (Szépművészeti Múzeum)
- Dům umění (Műcsarnok)
- Parlament (Országház)
- most Svobody (Szabadság híd)
- Velká kružní třída (Nagykörút)
- Rybářská bašta, socha svatého Štěpána (Halászbástya, Szent István lovas szobra)
- eklekticismus
- milecentenárium 1996
- Svatoštěpánská koruna
- milénium 2000

Abstract

In the year 1896 Hungary celebrated the 1000th anniversary of the Magyar settlement in the Carpathian Basin. The preparations started in the early 80's of 19th century. Originally they planned to celebrate in 1895, since it was decided that the conquest had happened in 895. But there was not enough time to prepare, so they postponed the festivities. Even though there was widespread development in industry and culture at the end of 19th century, the situation in Hungary was very complicated. The main problem was the relationship of Hungarians within the Austro-Hungarian monarchy, changes in that society, and the situation of national minorities and the working-class. During the celebrations of the millennial anniversary, these discussed topics were overlooked while everybody was occupied with the festivities. Hungarians tried to present their glorious past, their country's successful economy, industry, and culture to prove that Hungary was the foremost nation in the Carpathian Basin. The Hungarian parliament passed a law to celebrate the millennium that ordered, for example, the building of monuments around Hungary and the founding of The Museum of Fine Arts and 400 elementary schools. Throughout the country there were opening ceremonies, festivities, meetings, processions, parades, and unveilings of memorials. The most significant events took place in the capital city of Budapest. The biggest project was the Millennium Exhibition, which had more than 5 millions visitors. The castle of Vajdahunyad in the City Park (Városliget) is a remnant of the Exhibition. At the location of its former entrance was built the Millennium Memorial. Through the years the city has enjoyed the construction of the first underground in continental Europe, the Bridge of Liberty, the House of Parliament; the founding of several museums; the renovation of the Great Boulevard (Nagykörút); and the renovation of Mathias Church. All of these sights are part of the World Heritage Site, and they are mostly built in the eclecticism style, which combines different historical styles. The more recent Art Nouveau has been applied as well. The Hungarians love to celebrate: they celebrated the millennium in 1896, as well as in 2000 (the 1000th anniversary of the Kingdom of Hungary); in 1996 they celebrated their millecentenarium (1100 years since the arrival to the Carpathian Basin). There are those who say that the obsession with celebrations, the pathos, and the stick of national history is typical of Hungarian culture. Perhaps it is true, though maybe not. The fact is that although the celebrations of the millennium in 1896 were at least partially a sentimental illusion, they demonstrated the progress of the country and thanks to them Budapest has become a beautiful, important city among European capitals.

Key words:

- millennium
- 1896
- celebrations of the millennial anniversary
- honfoglalás - Magyar settlement in the Carpathian Basin
- Arpad
- turul
- relationship of Hungarians within the Austro-Hungarian monarchy
- changes in the society
- situation of national minorities and the working-class
- development in industry
- historicism
- law about millennium
- festivities
- monuments
- Budapest
- Millennium Exhibition
- Underground
- The Museum of Fine Arts
- Art Hall (Múcsarnok)
- City Park (Városliget)
- The Castle of Vajdahunyad
- Millennium Memorial
- the Bridge of Liberty
- the House of Parliament
- Great Boulevard (Nagykörút)
- Mathias Church
- Fisherman's bastion (Halászbástya)
- World Heritage Site
- eclecticism style
- millennium 2000
- millecentenarium 1996

Obsah

1. Úvod.....	9
2. Historické pozadí	11
2.1. Téma oslav – příchod Maďarů do Karpatské kotliny	11
2.2. Politická a společenská situace na konci 19. století.....	13
2.2.1. Pozice v rámci Rakousko-Uherské monarchie	13
2.2.2. Hospodářský a společenský pokrok, měšťanské vrstvy	16
2.2.3. Problematika národnostních menšin	18
2.3. Pojetí národní historie	20
2.4. Přípravy a organizace oslav milénia	22
3. Sedm památníků na počest knížete Arpáda (A hét Árpád-emlék).....	24
4. Oslavy milénia v Budapešti	27
4.1. Oficiální programy, oslavy	27
4.2. Jubilejní výstava milénia	29
4.2.1. Zemské a světové výstavy v 19. století.....	33
4.3. Výstavba hlavního města, významné budovy a památníky	34
4.3.1. Památník milénia (Millenniumi Emlékmű)	35
4.3.2. Dům umění (Műcsarnok).....	38
4.3.3. Muzeum krásných umění (Szépművészeti Múzeum).....	39
4.3.4. Andrásyho třída (Andrássy út)	39
4.3.5. Podzemní dráha (Földalatti).....	40
4.3.6. Velká okružní třída (Nagykörút).....	41
4.3.7. Parlament (Országház).....	42
4.3.8. Most Svobody (Szabadság híd)	44
4.3.9. Rybářská bašta, socha sv. Štěpána (Halászbástya, Szent István lobvas szobra)	45
4.3.10. Charakteristická tvář Budapešti	46
5. Maďaři v zajetí posedlosti oslavami	48
5.1. Milecentenárium 1996	48
5.2. Milénium 2000/2001.....	49
5.3. Fenomén oslav	52
6. Závěr	56
7. Seznam použité literatury	58
8. Přílohy.....	61
8.1. Zákon o oslavách milénia	61
8.2. Sedm památníků milénia	62
8.3. Slavnostní ceremonie	64
8.4. Jubilejní výstava	66
8.5. Výstavba Budapešti spjatá s miléniem 1896	69
8.6. Zákony obsahující milénium 1896 a 2000.....	75
8.7. Svatoštěpánská koruna – logo milénia 2000/2001	77
8.8. Výstavba spojená s miléniem 2000/2001	78

1. Úvod

Tématem mé diplomové práce se staly oslavy milénia konané v Uhrách v roce 1896. Tehdy si Maďaři připomínali tisícileté výročí příchodu svých předků do Karpatské kotliny. Oslavám předcházely důkladné přípravy, samotné ceremonie probíhaly téměř po celý rok 1896. Slavnostně byly předány mnohé sochy a památníky, založeny nové školy, instituce. V rámci velkolepých urbanizačních projektů probíhala výstavba veřejných budov, mostů, ale i soukromých domů. Nejvýznamnější události roku 1896 se odehrávaly v Budapešti, právě proto hlavní město dostane v rámci diplomové práce nejvíce prostoru. Nejenže se stalo místem konání jubilejní zemské výstavy, ústřední události všech oslav, ale také právě v souvislosti s milénium získalo svou charakteristickou tvář, kterou se pyšní dodnes. Budova Parlamentu, most Svobody, Rybářská bašta, náměstí Hrdinů, Muzeum krásných umění, hrad Vajdahunyad, první podzemní dráha na evropském kontinentu - to je jen zlomek symbolů, které se zrodily v době milénia a dodnes neodmyslitelně patří k Budapešti.

V dnešní době, kdy se část trasy metra staví léta, si těžko dokážeme představit, že na sklonku devatenáctého století bylo během pár měsíců realizováno tolik nových projektů. Toto období je bezesporu vyvrcholením průmyslové revoluce v Uhrách, na poli hospodářství zaznamenává celá země, především města, prudký vzestup. Na druhou stranu nelze předpokládat, že všechno probíhalo zcela hladce. Situace v Uhrách konce devatenáctého století byla značně komplikovaná, a to z hlediska politického, společenského i národnostního, což mělo jistý vliv i na samotné oslavy milénia.

Oslavy maďarského milénia jsou velice komplexní téma, které nabízí mnoho dílčích podtémat či způsobů pojetí. Cílem mé diplomové práce je představit milénium českému čtenáři, který bohužel bez znalosti maďarského jazyka nemá moc šancí seznámit se s daným tématem. Veškeré materiály, ze kterých jsem čerpala, byly vesměs v maďarštině. Většinu zdrojů představují dobové materiály, novinové články, reportáže a fotky, na kterých staví i novější souhrnné práce věnující se milénium. Dobový materiál se v nich objevuje především ve formě citátů, moderní, vědecké pojetí tématu bohužel zatím chybí i v maďarské literatuře. Důležitým zdrojem informací se ukázal být i internet, který poskytl nejen obrazový materiál, ale zároveň zpřístupnil informace, které jsou dostupné pouze v elektronické formě.

První kapitola diplomové práce bude věnována historickému pozadí oslav milénia a jejím těžištěm budou odpovědi na následující otázky: Kdy a jak probíhalo osídlení Karpatské kotliny maďarskými kmeny? Jaká byla politická a společenská situace konce 19. století? Jaké bylo maďarské pojetí národní historie na konci 19. století? Jak se zrodil nápad slavit tisícileté

výročí, jak probíhaly přípravy na oslavy, co měly symbolizovat, a proč probíhaly právě v roce 1896?

Oslavy milénia probíhaly po celý rok na četných místech Uher. Bylo by nemožné popsat všechny ceremonie, stavby a průvody vztahující se k miléniu. Nejvýznamnější události se uskutečnily logicky v hlavním městě, proto právě Budapešti bude věnována největší pozornost. Výjimkou potvrzující pravidlo bych nazvala druhou kapitolu, která je zaměřená na sedm památníků věnovaných kmenovému vůdci Arpádovi. Pět z nich se po první světové válce ocitlo mimo území dnešního Maďarska a jejich neblahý osud výstižně ilustruje národnostní konflikty panující v Karpatské kotlině.

V následující, nejrozsáhlejší kapitole se zaměřím na Budapešť. Nejprve se zmíním o oficiálních programech, průvodech, ceremoniích a nastíním jejich chronologický sled v průběhu roku 1896. Dalším tématem bude jubilejní zemská výstava, která se stala největší atrakcí oslav milénia. Třetí blok bude vypovídat o nejvýznamnějších stavebních počinech spjatých s oslavami milénia. Jejich výjimečnost potvrzuje i fakt, že většina z nich byla zařazena na seznam světového kulturního dědictví sestaveného organizací UNESCO.

Poslední kapitola ve stručnosti nastíní jiná významná maďarská jubilea a uzavře ji krátké zamyšlení nad fenoménem oslav, který je v maďarském prostředí poměrně dost oblíben. Otázkou zůstává, zda je posedlost oslavami vrozenou vlastností charakterizující národní povahu Maďarů, nebo je spíše výsledkem zklamání, která prožil tento národ v průběhu dějin.

2. Historické pozadí

2.1. Téma oslav – příchod Maďarů do Karpatské kotliny

Oslavy milénia byly oslavami tisícileté historie Maďarů. Národ si připomínal slavné okamžiky ze své minulosti, přičemž největší důraz byl logicky kladen na její samotný počátek, tedy na příchod Maďarů do Karpatské kotliny, který je v maďarštině označován termínem honfoglalás (doslova: obsazení, zabrání vlasti). Ačkoli byl jeho přesný časový údaj stanoven na rok 895, jednalo se pravděpodobně o dlouhodobější proces. Jelikož se nedochovaly z této doby téměř žádné písemné památky¹, je prakticky nemožné stanovit přesné časové údaje týkající se průběhu maďarského osídlování. Historik Gyula László (1978) vystoupil s teorií o dvojitým osídlení, přičemž k tomu prvnímu mělo dojít již okolo roku 670. Ačkoli některé archeologické nálezy či pozdější písemné prameny tento názor podporují, většina historiků se přiklání k tradiční teorii jednoho osídlení, které mělo proběhnout na konci 9. století.

Maďaři byli původně asijský nomádský stepní národ pocházející z uralské oblasti, odkud od 5. století postupně kočovali směrem na západ. Zhruba okolo roku 670 se usadili v Etekközu, oblasti ležící na severním břehu Černého moře mezi Dunajem a Dněprem. Toto území byli časem nuceni opustit v důsledku přelidnění a z části i kvůli nájezdům Pečeněhů. Ještě než se tak stalo, velkomoravský kníže Svatopluk se pokusil vyjednávat s Maďary, jelikož se obával francko-bulharského spojení. Podle maďarské pověsti s názvem *Legenda o bílém koni (Fehér ló mondája)* uzavřeli Maďaři se Svatoplukem smlouvu, ve které výměnou za osídleného bělouše měli dostat území Panonie. Ve skutečnosti ale k žádné dohodě nedošlo a Svatopluk z obavy před útočnými Maďary uzavřel mír s Frankou říší. Maďaři se zapojovali do bojů mezi Byzancí a Bulharskou říší, avšak po stále se stupňujících nájezdech Pečeněhů se začali přesouvat směrem na západ. Do Karpatské kotliny se dostali přes Verecký průsmyk v roce 895. Oblast byla prakticky neobydlená, proto nebyl maďarským kmenům kladen téměř žádný odpor. Nejednalo se pouze o kořistnou výpravu, ale o promyšlený plán k usazení se a založení vlasti. Tuto teorii podporuje i fakt, že vojska vedl nejvyšší vojenský vůdce (gyula) Arpád. V té době v maďarské společnosti, která se skládala ze sedmi kmenů, fungoval systém dvou vůdců. Arpádovým spoluvládce byl pravděpodobně

¹ Dochovaly se pouze zápisky byzantských císařů, informace o době osídlování vlasti jsou čerpány z pozdějších zdrojů (kroniky Gesta Hungarorum a Képes Krónika), které se však v mnohých údajích liší a nelze je považovat za stoprocentně věrohodné.

v době osídlování vlasti Kurszán (kende – nominální, sakrální vůdce). Před ním tuto funkci zastával Álmos, otec Arpáda. K Álmosovi se váže jiná pohanská maďarská pověst s názvem *Emesin sen* (*Emese álma*). Podle té se jeho matce Emesi v době těhotenství zdál sen, ve kterém byla oplodněna bájným ptákem turulem. Následně z její dělohy vypramenil potok, jenž se v daleké cizí zemi stal veletokem. Sen byl interpretován tak, že porodí vůdce rodu, a ten se bude v daleké cizí vlasti těšit slavné budoucnosti. Díky tomuto snu dostal Emesin syn jméno Álmos². Ten vyvedl maďarské kmeny z Etelközu, ale v Sedmihradsku za nevyjasněných okolností zemřel. Pravděpodobně byl obětí rituální vraždy po vypršení období vlády, ale je možné, že se jednalo o sebevraždu v důsledku výčitek svědomí, že se mu nepodařilo zcela ochránit svůj lid a jeho část zanechal v Etelközu napospas Pečeněhům.

Sedm kmenů si na cestě do vlasti ještě před hřebenem Karpat zabíralo svá území a na nich stavělo hrady, odtud se traduje název oblasti Sedmihradsko. Názvy kmenů (Megyer, Nyék, Kürt-Gyarmat, Tarján, Jenő, Kér, Keszi), stejně tak jako jména jejich vůdců (Arpád, Kond, Ond, Töhötöm, Tas, Huba a Előd) jsou dodnes často přítomny v místních názvech měst, vesnic či dalších částí země.

Po obsazení vlasti zabrali dva vládcové centrální oblast podél Dunaje, později připadla moc a knížecí titul do dědičného držení Arpádovců. Ti získali postupně dominantní pozici nad celým územím, ačkoli i zbylí vůdci vládli jako knížata na svých državách.

První polovina 10. století byla ve znamení loupeživých nájezdů Maďarů do západní Evropy. V maďarské mytologii i historii jsou eufemisticky nazývány jako dobrodružné výpravy (kalandozások). Nájezdy byly z počátku díky maďarskému rafinovanému způsobu boje úspěšné, avšak v roce 955 byli maďarští bojovníci poraženi německým vojskem v bitvě u Augsburgu a národu se otvíraly dvě možnosti – buďto je postihne osud dřívějších kočovných národů, jakými byli např. hunové či Avaři (po ztrátě fyzické přesily zaniknou), nebo založí kulturní stát evropského typu. Realizována byla možnost druhá. Velký podíl na tom měl kníže Géza, který zakázal loupežné výpravy a snažil se o vybudování státu, který by byl uznán ostatními evropskými celky. Jedním z těchto kroků bylo přijetí křesťanství do té doby maďarskými pohany. V Gézových snahách pokračoval i jeho syn Vajk, pokřtěný Štěpán, v roce 1000 korunován uherským králem, který dodnes nese přízvisko zakladatel křesťanského uherského státu.

Jak bylo řečeno, oslavy milénia jsou oslavou tisíce let uherské historie, uherské státnosti, nejčastějším motivem se však staly osoby či události spojené s výše popsaným osídlením vlasti. Arpádovi bylo věnováno nejvíce soch a památníků, s ostatními vůdci tvoří

² maď. álom = sen

centrální sousoší Památníku milénia, symbolu oslav a celé historie Uher. Príchod maďarských kmenů byl zachycen na monumentálním Fesztyho plátně, které bylo jednou z největších atrakcí oslav. Často zobrazovaným se stal i bájný pták turul. Ve Vereckém průsmyku byl odhalen památník, jenž byl v průběhu 20. století zbořen, znovu postaven a dodnes je třecí plochou mezi maďarskými a ukrajinskými nacionalisty.

Z ostatních historických momentů a osob byl jmenovitě vzdán hold sv. Štěpánovi³ a jeho několika významnějším nástupcům z řad Arpádovců. Zmíněny byly zásluhy rodu Hunyadiů, stejně jako i habsburských panovníků, ačkoli vztah Maďarů k této dynastii nebyl jednoznačný, jak ukáže následující podkapitola.

2.2. Politická a společenská situace na konci 19. století

19. století přineslo velké zvraty v historii mnohých evropských národů. Je to období četných revolucí a národně-osvobozeneckých bojů. Vlivem vývoje na poli politiky, průmyslu a kultury dochází ke změnám ve společnosti, formují se nové vrstvy obyvatel, jako je měšťanstvo či dělnictvo. Uhry se musely vyrovnávat s nastalou situací, což pro mnohonárodnostní, tradičně feudální a ne zcela nezávislý stát nebylo jednoduché. Zjednodušeně by se dalo říct, že maďarskou společnost druhé poloviny 19. století zaměstnávaly tři základní problémy, a to vztah k Habsburkům a postavení v rámci Rakousko-Uherské monarchie, hospodářský a společenský vývoj a vznik nových společenských vrstev, a v neposlední řadě také národnostní otázka. Všechny tyto skutečnosti, se kterými se potýkali nejen politici, ale i řadoví obyvatelé, jsou nesmírně komplikované. V následujících podkapitolách se pokusím pouze o jejich stručný nástin s důrazem na to, jak se promítly na oslavy milénia.

2.2.1. Pozice v rámci Rakousko-Uherské monarchie

Vymezení se vůči Habsburkům a Rakouské monarchii bylo po staletí klíčovým problémem zaměstnávající maďarskou politickou obec. Maďaři, kteří před bitvou u Moháče a tureckou okupací disponovali nezávislým státem, těžko nesli nadvládu Habsburků. Cítili, že ve srovnání s ostatními národy žijícími na území monarchie jsou daleko silnější a mají právo podílet se na řízení státu. V důsledku těchto snah došlo v roce 1867 k rakousko-uherskému vyrovnání. Maďaři získali určitá privilegia, nicméně jejich představy o rovnocenném

³ K jeho osobě se vážou především oslavy milénia v letech 2000/2001 konané k příležitosti výročí tisíce let od založení státu.

postavení maďarské a rakouské strany v rámci monarchie naplněny nebyly. Na rozporuplnost rakousko-uherského vyrovnání upozorňovali mnozí doboví i pozdější historici, politici a spisovatelé. Např. maďarský historik a politolog István Bibó výstižně označuje vyrovnání za slepou uličku maďarských dějin. Dle jeho slov se jednalo o konzervativní kompromis založený na sebeklamu a vzájemných lžích obou stran. Tato zastaralá státní konstrukce bránila přirozenému vývoji společnosti a také se v průběhu první světové války ukázala zcela neudržitelnou⁴.

Tyto názory ukazují na to, že rakousko-uherské vyrovnání mělo už od počátku vedle svých stoupenců i řadu odpůrců a postoj k němu dělil maďarskou politickou obec na dva tábory. Loajální k habsburské dynastii byla především Petiční strana z roku 1861 nazývaná z úcty k její dominantní osobě Deákova strana. Ferenc Deák⁵ byl velký propagátor vyrovnání, do roku 1872 byl nejvlivnějším politikem maďarské politické scény a jeho strana měla v dolní sněmovně parlamentu dvoutřetinovou většinu. Dalšími významnými členy této strany byli např. Gyula Andrassy⁶, Károly Eötvös⁷ či Menyhért Lónyay⁸. Oponentem Deákovy strany byla Strana levého středu (dědic Proklamační strany z roku 1861) vedená Kálmánem Tiszou⁹. Ačkoli její představitelé požadovali větší rozšíření uherské nezávislosti v rámci monarchie,

⁴ „A dinasztianak és a magyarságnak 1867-ben leszögezett kiegyezése, mely kölcsönös becsapáson, pontosabban kölcsönös öncsaláson alapult, mindenekelőtt politikai síkon vezette zsákcába az egész fejlődést. Ötven esztendőn keresztül a Lajtán innen és a Lajtán túl minden közjogásznak az lett a feladata, hogy a jog összes eszközeivel a maga országa javára értelmezzen egy olyan közös alapokmányt, amelyről minden értelmezés előtt azt kellett volna megállapítani, hogy alapjában hazug és ellentmondó. Ötven esztendőn keresztül a magyar nemzet óriási energiát fordított olyan harcokra, melyekkel a kiegyezés nemzeti vívmányait akarta továbbfejleszteni, holott a kiegyezés olyan nyakatekert, konzervatív kompromisszum volt, amelyet lehetett betűről betűre megtartani, és lehetett volna felborítani, csak éppen fejlesztani nem.“ (Bibó, I.: Eltorzult magyar alkat, zsákcás magyar történelem. <http://mek.niif.hu/02000/02043/html/350.html#354> (3. 5. 2011))

⁵ Ferenc Deák (1803-1876) – v letech 1847-48 člen Opoziční strany, z té se v roce 1861 vydělila strana Petiční (od roku 1865 Deákova), jejíž byl předsedou do jejího rozpadu v roce 1875. V roce 1865 vydal Deák velikonoční článek, ve kterém je nastíněna cesta k vyrovnání. To bylo uzavřeno z velké části díky osobě Deákově. Dodnes je přezdíván „haza bölcse“ - „moudrý země“.

⁶ Gyula Andrassy (1823-1890) – po porážce revoluce v roce 1849 byl nucen žít v exilu, z Paříže se mohl vrátit až roku 1857. Aktivně se zapojil do politiky po boku Ference Deáka a podporoval ideu rakousko-uherského vyrovnání. V letech 1867-1871 byl uherským ministerským předsedou a ministrem obrany, v letech 1871-1879 ministr zahraničí Rakousko-uherské monarchie.

⁷ Károly Eötvös (1842-1919) – politik, právník, spisovatel. Od roku 1872 člen Deákovy strany, od roku 1875 potom členem opoziční Nezávislé strany. V tisaeszlárském procesu roku 1883 úspěšně obhajoval obžalované židy, kteří se stali obětí antisemitistických nálad. Měl stálý stůl v tehdy věhlasné budapeštské kavárně Abbázia na náměstí Oktogon, scházela se kolem něj společnost politiků, právníků, spisovatelů, kteří obdivovali Eötvöse pro jeho právnícké a politické znalosti a zkušenosti a často se k němu obraceli o radu.

⁸ Menyhért Lónyay (1822-1884) – politik, publicista, člen a předseda Maďarské akademie věd, v Andrassyho vládě zastával do roku 1870 post ministra financí, v letech 1871-1872 byl uherským ministerským předsedou a ministrem obrany.

⁹ Kálmán Tisza (1830-1902) – zakladatel a předseda Liberální strany, 1875-1890 ministerský předseda, člen Maďarské akademie věd.

v zásadě s koncepcí dualismu a s podstatou vyrovnání souhlasili. Tyto dvě strany podporující ideu vyrovnání byly podporovány aristokracií, venkovskou šlechtou a středostavovskou elitou.

Na opačném pólu stáli zástupci části inteligence, maloburžoazie a rolnictva, kteří ve formě krajní levice (Nezávislá strana osmačtyřicátníků) protestovali proti vyrovnání a dualistickému fungování monarchie. Tato strana se již na počátku 70. let rozpadla a podobný osud stihl i stranu Deákovu. Tiszova Strana levého středu se vzdala radikálnějších požadavků a s bývalými členy zaniklé Deákovy strany se spojila do jedné Liberální strany. Jejím předsedou byl Kálmán Tisza, který se ve volbách v roce 1875 stal ministerským předsedou a tento úřad zastával do roku 1890. Tisza místo kritizování vyrovnání zahájil politiku jeho vylepšování. Období jeho vlády bylo ve znamení posilování byrokracie, kompromisů ve vztahu k Habsburkům, řešení situace na Balkáně, prvních případů omezování národnostního zákona, zákonodárství namířeného proti služebnictvu a rolnictvu, posílení antisemitismu a nástupu nových politických sil. Heslem spojovaným s Tiszovou patnáctiletou vládou bylo „*Quia non movere*“ – „nerušit klid“, a ačkoli se klid nepodařilo stoprocentně udržet na všech frontách, díky silné osobnosti Kálmána Tiszy se období jeho vlády ve srovnání se situací po jeho pádu dá hodnotit jako stabilní. Po neúspěšném pokusu vypracovat kompromis v otázce branných sil vystřídali Tiszu jeho bývalí spolupracovníci Gyula Szapáry¹⁰ (1890-1892) a Sándor Wekerle¹¹ (1892-1895). V období Szapáryho vlády proběhly důležité infrastrukturalní, finanční a sociální reformy, ve kterých pokračoval i Wekerle. K jeho osobě se váže projednávání poměru pravomocí církve a státu a otázka občanského sňatku. Zintenzivňovaly se i snahy o posílení maďarského živlu, které vyvrcholily požadavkem státního smutku a oficiálního pohřbu Lajose Kossutha¹², který zemřel v březnu 1894. Požadavek byl císařem zamítnut, což veřejnost zazlívala z části i Wekerlemu, který se od věci distancoval. Ztrátu důvěry císaře ztratil Wekerle poté, co se mu nepodařilo utišit nespokojenost lidu se situací týkající se církevních záležitostí, a tak ho v roce 1895 nahradil

¹⁰ Gyula Szapáry (1832-1905) – od roku 1875 postupně ministr financí, dopravy a zemědělství, v letech 1890-1892 ministerský předseda.

¹¹ Sándor Wekerle (1848-1921) – člen Maďarské akademie věd, ministerský předseda v letech 1892-1895, 1906-1910, 1917-1918. Je po něm pojmenována obytná čtvrť v Budapešti (Wekerletelep), o jejíž výstavbu se zasloužil v období svého druhého ministerského předsednictví (1908).

¹² Lajos Kossuth (1802-1894) – vůdčí osobnost maďarské revoluce, od září 1848 do dubna 1849 předseda revoluční vlády, poté do srpna 1849 prezident nezávislého Uherska. Usiloval o detronizaci Habsburků a úplnou nezávislost Uher, pozdější koncepce rakousko-uherského vyrovnání byla pro něj nepřijatelná. Po porážce revoluce žil až do své smrti v exilu. Roku 1862 vypracoval plán podunajské konfederace národů jihovýchodní Evropy. Od roku 1871 se stavěl za české státoprávní požadavky.

Dezső Bánffy¹³. Ten měl pověst bezohledného administrátora, od kterého se očekávalo tvrdé potlačování sociálních nepokojů a posilování maďarského nacionalismu, který se naplno realizoval v podobě oslav milénia.

Ačkoli se stupňovaly snahy maďarských politiků o větší samostatnost ve vztahu k Habsburkům, oslavy milénia byly z části i oslavou císaře Františka Josefa I. a vyjádřením loajality k vládnoucí dynastii. Císař se účastnil nejvýznamnějších ceremonií, řada nových staveb nesla jeho jméno, výročí jeho korunovace se stalo jedním z nejpompéznějších dnů celého roku. Jubilejní výstavy a několika doprovodných programů se zúčastnil nejen on, ale i ostatní členové královské rodiny. Příkladem kontroverzního vztahu Maďarů k Habsburkům byla i diskuze o zařazení jejich soch habsburských panovníků do komplexu Památníku milénia, o kterém bude řeč v kapitole o Budapešti.

2.2.2. Hospodářský a společenský pokrok, měšťanské vrstvy

19. století a především jeho druhá půle přinesla prudký vývoj na poli hospodářství. Do té doby byly Uhry feudálním státem založeným na zemědělství a vývozu surovin, zatímco oblast průmyslu a finančnictví značně zaostávala. Většina pozemků byla v rukou šlechtických velkostatkářů. Do roku 1848 platil zákon, který znemožňoval prodej či darování dědičné půdy, případně její zatížení úvěrem (*ősiség törvénye*¹⁴). Pokud rod neměl mužského následovníka, majetek připadl králi. Pouze po zrušení tohoto zákona byla otevřena cesta rozvoji hospodářství, začalo se vyvíjet bankovníctví, průmysl, infrastruktura. S tím souvisel i prudký vývoj měst, především Pešti a Budína. Ty se v roce 1873 sloučily se Starým Budínem (Óbuda) a daly tím vznik hlavnímu městu Budapešti, které se svou velikostí a významem zařadilo mezi nejdůležitější evropské metropole.

Uhry tradičně zásobovaly monarchii zemědělskými produkty, oblast průmyslu byla soustředěna na území Rakouska a Čech. V důsledku tohoto rozdělení rolí v rámci hospodářství státu dorazila průmyslová revoluce na území Uher relativně pozdě, nicméně v krátkém časovém intervalu zaznamenala úspěchy, a to i na mezinárodní úrovni. Nejrozvinutějším se stal mlynářský průmysl, následovaný dalšími odvětvími potravinářského průmyslu. Díky výdobytku parního stroje stoupla i těžba uhlí a rapidně se zlepšila úroveň

¹³ Dezső Bánffy (1843-1911) – od roku 1875 člen Liberální strany, v letech 1895-1899 ministerský předseda, známý svým šovinismem a nenávisť k nemaďarským národům, propagátor maďarizace. Ve volbách v roce 1896 si navzdory vyhlášenému božímú míru násilím vymínil parlamentní většinu.

¹⁴ Zákon vydaný roku 1351 Ludvíkem I. Velikým byl přepracováním článku obsaženého již ve Zlaté bule (1222).

dopravní sítě. Maďarské železnice na konci 19. století směle konkurovaly železničním sítím západní Evropy.

Tyto prudké změny měly výrazný vliv na maďarskou společnost, a to především na obyvatele rychle se vyvíjejících měst. Vedoucí společenskou vrstvou byla stále šlechta se svými majetky, které se postupně přetvářely v moderní kapitalistické podniky. V obchodní soutěži měly šanci jen ty nejbohatší rody. Méně majetní šlechtici nebyli schopni udržet krok s výdobytky moderní doby a v důsledku špatného hospodaření, pasivní rezistence a nedostatku kapitálu přišli i o to málo, co měli. Tato zchudlá šlechtická třída je nazývána džentry. Po ztrátě majetku hledali její příslušníci práci ve státní, úřednické sféře a tím se uchýlovali do měst. Typický je pro ně konzervatismus, určitá apatie a lpění na šlechtickém titulu, který však v měšťanském prostředí konce 19. století ztrácí na významu. Džentry spolu s německou, českou a židovskou inteligencí představovala ve městech tzv. střední panskou vrstvu, ve které se mísil životní styl a způsob myšlení tradiční aristokracie a moderního měšťanstva.

Právě měšťanské vrstvy v důsledku hospodářského progresu nabývají na významu. Méně početnou, ale o to vlivnější vrstvou jsou bohatí měšťané vlastníci největší továrny a podniky. Ve vyšší majetku mohou směle konkurovat nejvyšší šlechtě, avšak ta na ně pohlíží s despektem, a to i tehdy, když za úspěchy v podnikání či tučný obnos obdrží šlechtický titul od císaře. Příčinou tohoto neuznání v očích staré tradiční aristokracie byla nejen absence delší historie daného rodu, ale také fakt, že většina bohatých továrníků byla německého či židovského původu. Právě židovská emancipace posílila antisemitistické nálady ve společnosti.

Se vznikem velkých továren a nástupem kapitalismu se utvořila zcela nová vrstva dělnictva. Vyučení dělníci měli šanci žít na úrovni průměrného měšťana, ti nevyučení však navzdory těžké práci žili v chudobě a jejich sociální situace byla značně kritická.

Všechny tyto změny znamenaly pro maďarskou společnost radikální převrat. Zastaralý feudální systém vystřídal moderní kapitalismus a maďarské vrstvy tento vývoj zasáhl daleko znatelněji než národy jiných evropských států. V agrárních Uhrách byla totiž moc soustředěna v rukou aristokracie (v tehdejší Evropě pouze polské složení obyvatel vykazovalo vyšší procento příslušníků šlechty) a měšťanské vrstvy neměly v maďarském prostředí téměř žádnou tradici. Jak jsem již zmínila, hospodářství Uher bylo postaveno na zemědělství, největší část půdy byla v majetku šlechty, která logicky obtížně snášela ztrátu své vedoucí pozice ve prospěch stále rychleji se prosazující vrstvy průmyslníků.

Oslavy milénia jsou oslavami staleté historie Uher a tím i starého feudálního uspořádání. Aristokracie má stále hlavní slovo a těší se v rámci ceremonií a průvodů největší pozornosti a úctě. Zároveň si milénium kladlo za cíl ukázat moderní výdobytky průmyslové revoluce a prostřednictvím výstavy se návštěvníkům představují i vlivní průmyslníci a továrníci bez šlechtického původu. Z tohoto pohledu je milénium střetem starého feudálního systému s moderním pokrokem reprezentovaným rozvojem průmyslu a kapitalismu. Charakteristické pro oslavy milénia je fakt, že jak maďarské dějiny, tak i celou maďarskou společnost, kulturu a průmysl zobrazovaly jednostranně. Důraz kladly pouze na jednoznačné úspěchy a slavné okamžiky z historie, zatímco zcela opomíjely aktuální problémy doby, negativní průvodní jevy kapitalismu a pokroku, jakými byla například chudoba dělnictva, nezaměstnanost či konfrontace staré šlechty s novým měšťanstvem.

2.2.3. Problematika národnostních menšin

Uhry byly vždy tradičně mnohonárodnostním státem. Jedna z nejvýraznějších imigračních vln přišla na konci 17. století po osvobození Uher z turecké nadvlády. 19. století probíhalo ve znamení národně-osvobozenecých bojů a snah o založení vlastních států ze strany národů střední Evropy a Balkánu. Národy žijící na území Uher se také snažily intenzivněji prosazovat své požadavky, a pokud zatím nepomýšlely na úplné odtržení a vytvoření vlastních státních celků, pokoušely se alespoň vymínit si určitá práva na poli kultury a jazyka.

Aktivita menšinových národů se citelně zvýšila v období po rakousko-uherském vyrovnání. Nejúspěšnější v uplatnění svých požadavků se ukázali Chorvati, kterým se podařilo uzavřít s Maďary v roce 1868 uhersko-chorvatské vyrovnání. Získali částečnou autonomii a byli maďarskou stranou uznáni jako politický národ. Vznik této autonomie s názvem Království Chorvatsko-Slavonské bylo v té době ojedinělým pozitivním příkladem způsobu řešení národnostní otázky v rámci monarchie.

Dalším ze vstřícných kroků ze strany Maďarů bylo vydání národnostního zákona téhož roku (1868), který se na poměry střední Evropy jevil překvapivě liberálním. Povoloval užívání národního jazyka dané menšiny na nižší a střední úrovni v oblasti školství, administrativy, soudnictví i v náboženském životě. Nesliboval autonomii, ale umožňoval vznik kulturních, vzdělávacích, uměleckých či hospodářských spolků. Přesto však vztah Maďarů k ostatním národnostem zůstal napjatý. Úředním jazykem byla nadále maďarština, národnostní menšiny nedostaly status politických národů a jejich práva obsažená ve výše

zmíněném národnostním zákonu nebyla v praxi dodržována. To bylo způsobeno i tím, že zákon ve své podstatě neobsahoval žádné záruky a žádné sankce za jeho nedodržování.

Vývoj na poli hospodářství, ale i kultury a vzdělání posílil vrstvy inteligence a měšťanstva jednotlivých menšinových národností. Uvědomovaly si svou méněcennou pozici a vycítily, že v rámci celkového pokroku i ony mají větší šanci na uplatnění svých požadavků. Usilovali o více práv, než která jim zajišťoval národnostní zákon, chtěli se samostatněji vyvíjet, a to nejen kulturně, ale i politicky a hospodářsky. To bylo pro maďarskou stranu nepřijatelné, proto zvolila cestu násilné maďarizace. Ignorovala výše zmíněný liberální národnostní zákon a veškeré požadavky menšin.

Oslavy milénia byly jednoznačně maďarsky zaměřené. Pravda, že některé menšiny získaly prostor v rámci jubilejní výstavy, nicméně hlavním cílem milénia byla oslava Maďarů, maďarské historie, kultury, úspěchů, a tím dokázání jejich síly a vedoucí pozice v Uhrách. Na protest proti tomuto přístupu vydaly menšiny 30. dubna 1896 v rámci kongresu nemaďarských národností konaném v Budapešti následující prohlášení: „...my, 3 národy Uher: Rumuni, Srbové a Slováci reálně existujeme jako...nezávislé...jedinečné národy...nejen po tisíc let, ale mnohem déle...prohlašujeme, že se těchto výslovně národních maďarských a nás v mnohém urážejících oslav nemůžeme zúčastnit, ba právě naopak, protestujeme proti jejich klamným obrazům.“¹⁵

Ukázkou odmítavého postoje národnostních menšin k oslavám milénia je i následující úryvek ze stati Ondreje Haláse s názvem *Slováci a maďarské Uhorsko*:

„V súvislosti s jubilejnými oslavami tisícého výročia príchodu starých Maďarov do Karpatskej kotliny štátna moc demonštrovala roku 1896 maďarský národný charakter uhorského štátu. Opierala sa o tézy, že na základe historického vývinu Uhorska sú Maďari jediným štátotvorným národom. Proti takémuto skreslenému a tendenčnému výkladu dejín Uhorska sa spoločne postavili politické reprezentácie Rumunov, Srbov a Slovákov. Výbor nemaďarských národností v osobitnom manifeste sa ohradil proti tomu, aby Maďari falšovaním historickej skutočnosti dokazovali svetu, že Uhorsko bolo a je štátom maďarským.(...) Milenárne oslavy boli oslavami, aké krajina nezažila nikdy predtým ani potom. V ich rámci sa konalo tisíce najrozmanitejších podujatí po celom Uhorsku. Spreádzala ich nebývala propagandistická kampaň doma i v zahraničí prostredníctvom tlače, plagátov, letákov, etikiet atď. Oslavy boli príkladom uplatňovania tzv. maďarskej

¹⁵ „...mi, Magyarország három nemzete; románok, szerbek, és szlovákok reálistan léteziünk, mint ...önálló... egyéni nemzetek... nemcsak egy évezred óta, hanem sokkal régebben... kinyilatkoztatjuk, hogy ezeken a kifejezetten magyar nemzetek, bennünket sokban sértő ünnepeinken semmilyen részt nem vehetünk, hanem ellenkezőleg, annak családja képei ellen tiltakozunk.” (Magyarok a Kárpát-medencében. Uspořádal Glatz, F. Budapest: Pallas Lap-és Könyvkiadó Vállalat, 1988, str. 193)

štátnej idey, smerujúcej k pretvoreniu Uhorska na jednojazyčný maďarský národný štát. Postoj Slovákov bol od samého začiatku odmietavý. (...) S pribúdajúcimi prípravami osláv rástol v slovenskej národnej tlači počet článkov, ktorých obsahom bolo odmietanie všetkého, čo len trochu súviselo s milénium. Národne uvedomelí Slováci videli v pripravovaných oslavách „nepekne predznaky“ svojej budúcnosti. Predstavitelia politických strán nemaďarských národov sledovali prípravy milénárnych osláv s veľkým znepokojením. Objavuje sa v nich názor, že "nemaďarské národy nemajú žiadnej príčiny k radovánkam". V dokumente nazvanom Ohradenie sa Rumunov, Srbov a Slovákov ohľadom milénámej slávnosti poukázal S. H. Vajanský na nepodloženú tvrdení, že uhorský štát založili Maďari, na snahu predstaviť Uhorsko pred svetom ako jednoliaty maďarský národný štát, na nedodržiavanie národnostného zákona z roku 1868, na popieranie svojbytnosti nemaďarských národov a snahy o ich asimiláciu.“¹⁶

Nacionalistický prístup Maďarů spôsoboval vlnu nenávisťi i ze strany ostatných menšín, ktorá sa naplno prejavila po prvej svetovej válke, kedy boli napr. zbourány všetky pamätníky milénia, ktoré sa ocitly na území nově vzniklých štátů.

Období po roce 1867 bývá označováno jako období padesát let trvajícího míru a často bývá v literatuře idealizováno přívlastkem staré dobré časy. Ve srovnání s jinými etapami maďarských dějin bylo toto období skutečně poklidným, země nebyla sužována válkami, zvyšovala se životní úroveň obyvatel, modernizovalo se hospodářství, školství, infrastruktura, probíhaly výstavby měst, kulturní život se orientoval směrem na západ. Nicméně ony problémy, které zazněly v rámci této podkapitoly, nebylo možné donekonečna odsouvat, a ačkoli se je monumentální oslavy milénia záměrně pokoušely zakrýt, po několika letech sehrály rozhodující roli při rozpadu monarchie.

2.3. Pojetí národní historie

Historie stejně jako kterákoliv humanistická disciplína pracuje s relativními pojmy a fakty, její pojetí vždy záleží na aktuální politické situaci daného státu. Důležitou roli ve vnímání historie hrají vzdělávací instituce. V Uhrách se výuka dějin v dnešním slova smyslu, tedy jako povinný předmět na základních školách, začala ve větší míře vyvíjet především v období po rakousko-uherském vyrovnání. Jejím cílem bylo napomoci vzniku jednotného

¹⁶Halás, O.: Slováci a maďarské Uhorsko. <http://www.kultura-fb.sk/new/old/archive/2-4-12.htm> (30. 6. 2011)

moderního občanského národního státu a homogenizovat etnicky, kulturně a sociálně různorodou uherskou společnost. Jedním z prostředků těchto snah byla již výše zmíněná asimilace národností a násilná maďarizace. Právě tyto tendence byly podporovány i výukou uherského dějepisu na školách. Výklad dějin nabyl národně-výchovnou funkci a na konci 19. století získal krajně nacionalistický ráz.

Nebezpečím nacionalistického pojetí dějin je relativizace univerzálních hodnot a norem. V případě Maďarů příkladem toho mohou být vykonstruované pojmy jako Bůh Maďarů¹⁷ či maďarská pravda. Každý národ je víceméně zaujatý sám sebou a není schopen zcela objektivně interpretovat svou vlastní historii. Tendence klást důraz pouze na úspěšné momenty národních dějin a přetvářet je podle aktuálních potřeb byly častou zbraní národně-osvobozeneckých bojů, a i Maďaři jí na konci 19. století užívali. Zdůrazňování minulosti, její napodobování a promítání do přítomnosti bývá označováno pojmem historizace. Spočívá v tom, „že daná společnost svojí aktuální přítomnost, případně cíle a touhy mířené do budoucnosti promítá zpět do minulosti a tím potlačuje skutečné dějiny a jejich objektivní vnímání. Tyto zpětně promítané konstrukce zakrývají skutečnou minulost, společnost si představuje svůj vymyšlený svět v kulisách minulosti a po nějakém čase uvěří, že svět se nemění a minulost a následně i budoucnost je taková, jakou si ji vysnila.“¹⁸

Historizující přístup je velmi charakteristický pro oslavy milénia. Na jeho základě se vytvořil historický mýtus tisíciletých Uher. Tento mýtus měl zmírnit zklamání, které způsobila i po vyrovnání nadále omezená státnost Uher. Mýtus tisíciletých Uher sloužil k dokázání maďarské hegemonie v rámci Karpatské kotliny a posílení vedoucí pozice Maďarů v čele se šlechtickou společensko-politickou třídou, která tvořila základ národního státu. S pomocí tohoto mýtu, který je ve své podstatě idealizovaná minulost, se Maďaři snažili dokázat svou vedoucí pozici, a to především ve vztahu k ostatním národnostem žijících na území Uher. Zároveň byl tento mýtus příslibem skvělé budoucnosti, založeným na mytické

¹⁷ Tento pojem sahá hluboko do maďarské historie, objevuje se v lidové tradici a sílí v období romantiky, a to i v dílech významných básníků 19. století (viz např. Petőfiho *Nemzeti dal* /Píseň národa/). Své kořeny má pravděpodobně ještě v předkřesťanské, pohanské víře, podle které Maďary přivedl do vlasti Bůh Maďarů. Od přijetí křesťanství tento pojem splývá s křesťanským Bohem a bývá užíván silně emocionálně, jako důkaz síly, výjimečnosti Maďarů a jejich vyvolenosti Bohem.

¹⁸ „A historizálás fogalma azt jelenti, hogy (tárgyi világát, gondolkodás módját, nyelvi rendszerét) a mindenkori jelen saját kultúráját illetve jövőre vonatkozó vágyait és céljait vetíti vissza a múltba, amely révén lényegében megszünteti a történelmet, a történeti valóság érzékelését. Ezek a visszavetített konstrukciók ugyanis eltakarják a múlt valóságos viszonyait, a szemlélő egyre inkább csak a saját elképzelt világát látja a múlt díszletei között, s egy idő után már el is hiszi, hogy a világ évszázadok során nem változik, s hogy a múlt – és ebből következően a jövő is – olyan, amilyennek szeretné.” (Jakab, Gy.: *Történelemkönyveinek ideológiai háttéréről*. http://epa.oszk.hu/01200/01245/00043/jgy_0903.htm (3. 5. 2011))

stálosti (Maďaři mají slavnou minulost, a ačkoli přítomná situace není nejideálnější, zákonitě přijde opět slavná budoucnost).

Názorným příkladem idealizace historie a historických postav může být obraz knížete Arpáda v literatuře vycházející v době oslav milénia¹⁹. Je pojmán značně pateticky, jako ztělesnění maďarského génia, jehož jméno zanechalo pro budoucí generace kouzlo, které bude navždy věčným zdrojem entuziazmu.

Dalším názorným příkladem idealizace dějin a jejich přetváření k obrazu svému je pojetí svatého Štěpána, zakladatele maďarského státu. Podle seriózních historických pramenů založil Štěpán mnohonárodnostní stát, ve kterém nebyla určující příslušnost k etniku či národu. Podle historizující, idealizující verze byl Štěpánem založený stát postaven na etnickém základě, přičemž vedoucí silou byli Maďaři, jako tomu mělo být i na konci 19. století. Situace v době svatého Štěpána je předkládána coby důkaz a příklad pro novodobé generace. Zde je názorně vidět zpětné promítání doby dualismu a novodobých národních idejí do dávné minulosti, konkrétně do doby svatého Štěpána, kdy při utváření státních celků hrály roli jiné aspekty.

Souhrnně tedy můžeme říci, že historizující přístup není založený na objektivních faktech, je poháněn emocemi a danou ideologií. Smývá hranice mezi minulostí, přítomností a budoucností. Minulost není zapomenuta, je stále aktuální a tak tomu bude i v budoucnu. Tuto myšlenku zhmotňují různé kulty, rituály, vzpomínkové ceremonie a památníky, které se staly podstatou oslav milénia.

2.4. Přípravy a organizace oslav milénia

Přípravami oslav se maďarská vláda zabývala již od počátku osmdesátých let devatenáctého století. Nejprve bylo nutné stanovit přesný rok příchodu Maďarů do Karpatské kotliny a tím i termín konání oslav. V roce 1882 vláda požádala o názor Maďarskou akademií věd. Tamní historici se po sáhodlouhých diskuzích nebyli schopní dohodnout na konkrétním

¹⁹ „*Hazát szerzett, országot alapított, nemzetet teremtett, alkotmányt alkotott. Mint hadvezér és államférfi boldogítója, csodálata tárgyává lett nemzetének, bálványává az utókornak. Mint magyar, büszkeségünk, ideálunk. Mint a magyar geniusz megtestesülése, vériünk, lelkiünk mélységére, szárnyalásának magasságára mutatott, kidomborította a nemzeti jellem ő s mintaképét: a vitézség, az erkölcsi bátorság, a szabadságszeretet, az alkotmánytisztelet, a nagylelkűség, a lovagiasság, az önbizalom és fajszeretet alapvonásaival. Kikerekítette a hazát, betetőzte a jellemünket. Honszerzése útján birtokhagyó ősatyjává lett minden magyarnak, az ősi erény ideálja felállítása által fentartója lett a hazának, meghagyva nekünk, hogy minden ország azokkal az eszközökkel lesz megtartható, melyekkel szereztetett. Anyagi, erkölcsi és szellemi akkora örökséget hagyott, hogy bár voltak tékozló nemzedékek, nem bírták elpusztítani. Ránk hagyta nevének varázsát, mely lelkesedésünk örök forrása.*“ (Köváry, L.: A millenium lefolyásának története és a millenáris emlékkalkotások. 1897. str. 27.)

datu, a proto stanovili příchod Maďarů mezi léta 888 a 900. Některé zdroje tvrdí, že rok 895 vypočítali astronomové podle konstelace hvězd, podle daleko pravděpodobnější a vědeckými kruhy uznávané teorie rok 895 stanovila vláda. V roce 1892 vydala zákon, který obsahuje článek o konání jubilejní výstavy v roce 1895. Z organizačních důvodů a nedostatku času na přípravu velkolepé události byly nakonec oslavy přesunuty na rok 1896.

Parlament na slavnostním zasedání 21. dubna 1896 přijal článek, kterým byly oficiálně uzákoněny oslavy milénia (viz Příloha 8.1.). Zákon nařizoval výstavbu Památníku milénia, který byl oslavou knížete Arpáda a dalších významných panovníků uherské historie, dále odhalení památníků na sedmi rozličných místech Uher, vytvoření jezdecké sochy svatého Štěpána na Rybářské baště, založení Muzea krásných umění a čtyř set základních škol po celé zemi.

Kromě těchto v zákonu ukotvených projektů byly zrealizované i mnohé další, například byl dokončena Velká okružní třída (Nagykörút), postavena podzemní dráha, Dům umění (Műcsarnok), Uměleckoprůmyslové muzeum, most Františka Josefa (dnešní most Svobody), divadlo Vígszínház, rekonstruoval se Matyášův chrám, byl položen základní kámen nového křídla Budínského hradu a předána budova Parlamentu. Všechny tyto velkolepé projekty vyžadovaly spoustu příprav, plánování, soutěží, posudků, stavebních prací. Nezanedbatelnou byla i otázka financí²⁰. Nelze se proto divit, že některé stavby se nepodařilo dokončit v roce 1896, v horším případě nebyly v tomto roce ani započaty. Tento osud postihl např. Muzeum krásných umění, které sice bylo ukotveno v zákoně o miléniu, ale stavět se začalo až o pár let později a dokončeno bylo teprve v roce 1906.

²⁰ Projekty byly v zásadě realizovány ze státních prostředků, v důsledku rozvoje kapitalismu se však postupně zapojila i soukromá sféra, např. divadlo Vígszínház bylo vystavěno pouze z prostředků soukromých investorů.

3. Sedm památníků na počest knížete Arpáda (A hét Árpád-emlék)

Jak bylo výše zmíněno, zákon o miléniu nařizoval mimo jiné postavení sedmi památníků na různých místech Uher. Symbolická sedmička odkazuje na sedm kmenů, které osídlily Karpatskou kotlinu. Popud k sedmi památníkům dal spisovatel a politik Kálmán Thaly²¹. V rámci parlamentní diskuze formuloval své pohnutky a představy. Jeho cílem bylo vytvořit sochy, které by vyjadřovaly neochvějnost maďarského státu a symbolizovaly jeho sílu i v oblastech, které jsou protimaďarsky naladěné, tedy v oblastech osídlených převážně národnostními menšinami. Thaly ve svém projevu zdůraznil, že vůči nikomu nechce vyvolávat nepřátelskou náladu, pouze chce vyjádřit sílu Maďarů a jejich konsolidovanou státnost, která v poslední době oslabila. S prosbou o navrácení dávné moci a jistoty se obrací k Bohu Maďarů. Jako místa postavení sedmi památníků navrhuje místa notoricky známá z národních dějin, která jsou spjata s příchodem maďarských kmenů do vlasti. Většina jich leží v hraničních oblastech osídlených menšinami, kterým je nutné připomenout maďarskou vedoucí pozici v rámci státu.²²

Místa vztyčení památníků se staly Ópusztaszer, Pannonhalma, Mukačevo, vrch Zobor poblíž Nitry, Děvín u Bratislavy, vrch Cenok poblíž Brašova a vrch Zimony v blízkosti Bělehradu (viz Příloha 8.2.). První dvě místa se nacházejí na území Maďarska a tamější památníky se dochovaly do dnešní doby. Zbylá místa se po první světové válce ocitla mimo území Maďarska. Munkáč připadl Československu (dnes je na území Ukrajiny), stejně jako Zobor a Děvín (dnešní Slovensko), Cenok připadl Rumunsku a Zimony Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (dnešní Srbsko). Osud těchto památníků je výmluvným důkazem negativního vztahu menšin k Maďarům. Například památník poblíž Brašova poškodili neznámí pachatelé ještě před jeho odhalením v roce 1896. Všechny památníky byly potom po Trianonu zbourány, pouze památník u Bělehradu slouží dodnes jako rozhledna, ovšem

²¹ Kálmán Thaly (1839-1909), básník, spisovatel, historik, člen Maďarské akademie věd, poslanec parlamentu. Jako básník se proslavil především falzifikáty kurucké poezie. Kromě návrhu sedmi památníků se v době oslav zasloužil i o úspěch Jubilejní výstavy, jelikož byl jedním z organizátorů její historické sekce.

²² „*Megvallom, szeretnék már olyan szobrot is, amely a magyar állameszme rendíthetlenségét kifejezze, és annyi felé vágjon, ahány felől őfelé vágnak. Méltóztatnak megérteni, mire célzok; nem akarok ellenséges kifejezést senki iránt, hanem akarom erőnk, konszolidált állami létiünk kifejezését, amely megvolt teljes mértékben, és amennyiben most nincs meg teljes mértékben, adja a magyarok Istene, hogy mielőbb meglegyen. Igen üdvös volna a honfoglalás egyes momentumait, melyek a történelemből ismereteseek, az ország oly vidékein, oly határszélei és nemzetiségi helyeken megörökíteni, ahol az a magyar állameszmének egy-egy látható kifejezést adni a nemzetiségre való tekintetből is nagyon kívánatos volna.*” (Az ezredév. Uszpořádal. Tarr, L. 1979. str. 14.)

zbavená všech maďarských symbolů. Za rozporuplných okolností byl do jisté míry obnoven památník v Mukačevu, zbylé tři jsou však již minulostí. Možná se ani nelze divit, protože už i z Thalyho návrhu je zřejmá nadřazenost Maďarů a hrozebná funkce památníků namířená proti národnostním menšinám.

Sedm lokalit nebylo zvoleno náhodně, jak bylo řečeno, většina z nich se váže k příchodu Maďarů do Karpatské kotliny. Podrobnější vysvětlení nám poskytuje dobová publikace o průběhu oslav milénia, odkazující na Anonymovu kroniku²³. U Mukačeva vkročil poprvé Arpád do vlasti, Zobor symbolizuje vítězství nad Velkou Moravou, Cenk obsazení Sedmihradska. Děvín je místem, kde stanovil Arpád hranici s Němci, v Ópusztaszeru se konal první maďarský, Arpádem svolaný sněm.

Z tohoto převážně Arpádovi zasvěceného tematického rámce se vymyká památník v Pannonhalmě a v Bělehradě. V souvislosti s Arpádem zmiňuje Anonymus Pannonhalmu pouze okrajově, jednou větou popisuje, jak se Arpádovi zalíbil výhled do kraje z místního kopce. To by samo o sobě nedávalo dostatečný důvod k vystavění památníku. Pannonhalma se stala významnou spíše díky zde v roce 996 založenému benediktinskému klášteru a místní památník milénia vzdává hold křesťanství a svatému Štěpánovi. Památník v Bělehradě je připomínkou hrdinné obrany města před tureckým útokem v roce 1456 a tehdejších vojevůdců Hunyadiho, Kinizsiho a Dugonicse.

Návrhem všech sedmi památníků byl Wekerleho vládou pověřen stavitel a technický poradce Gyula Berczik. Nebyla vypsána soutěž a vybraný tvůrce nebyl zkušený sochař, což svědčí o tom, že důležitá nebyla ani tak umělecká kvalita památníků, jako spíše jejich politické, ideologické poselství.

Podle původního Berczikova plánu mělo zobrazovat sedm památníků bohyni Hungárii. Vládě se však nezamlouvalo násilné projektování křesťanských motivů do doby příchodu Maďarů, proto památníky nabyly daleko bojovnějšího, pohanského charakteru a častým motivem byli kmenoví bojovníci či bájní ptáci turulové s rozpjatými křídly.

Čtyři ze sedmi památníků plnily symbolickou funkci hraničních kamenů – na severovýchodě Mukačevo, na jihu Zimony, na jihovýchodě Cenk a na západě Děvín. Prvně jmenovaný byl odhalen 19. srpna 1896 na baště mukačevského Rákocziho hradu. Na vrchol

²³ „A munkácsi emlék hivatva van elbeszélni, hogy e ponton lépett Árpád a haza földjére; a Zobor-hegyi emlék, hogy a hazánk síkságáig benyomult morva birodalmat a honfoglaló hadak a Kárpátok közül kiszorították, mert a haza egységének erre szűksége volt; ott, ahol a Duna hazánkba jó, a dévényi szobor, hogy Árpád a német elem határszélével szemben a haza határát ide ütötte fel; a pusztaszeri emlék hivatva van fenntartani, hogy a honfoglalás közben Árpád ... megtartotta az első magyar országgyűlést; a Cenk-hegyi emlék, hogy (...) Erdély szintén elfoglaltatott, s a haza határa a délkeleti Kárpátok ormáig terjesztetett.”(Köváry, L.: A millenium lefolyásának története és a millenáris emlékkalkotások. 1897. str. 125.)

obelisku byl umístěn čtyř a půl metrový měděný turul s rozpjatými křídly, který symbolizoval milénium až do roku 1924, kdy byl odstraněn na příkaz československých úřadů. Socha zůstala na dvoře hradu, sovětská vojska ji v roce 1945 roztavila a ulila z ní pěticipé hvězdy. V roce 2008 se za kontroverzních okolností opět dostal turul na své místo. Podle dobových fotek znovu vytvořenou sochu financovala z Mukačeva pocházející a v New Yorku žijící rodina Pákhů.

20. září byl odhalen památník na místě zřícenin hradu Hunyadiů na vrchu Zimony, který je dnes již součástí Bělehradu. Třípatrová věž dodnes slouží jako rozhledna, ovšem zbavená maďarských symbolů. 18. října byly slavnostně odhaleny památníky na Děvíně a Cenu. Jednalo se o sloupy, na jejichž vrcholu byla umístěna socha maďarského bojovníka držícího meč a štít s maďarským znakem. Oba památníky byly po Trianonu zbořeny.

János Pótó v jedné ze svých studií definuje jasný cíl a funkci těchto čtyř hraničních památníků.²⁴ Jsou čtyřmi branami země. Všechny jsou namířené směrem k sousedním zemím – Rusku, resp. Ukrajině, Srbsku, Rakousku a Rumunsku a mají symbolizovat sílu a integritu Uher. Tři ze zmíněných pomníků nemají jen funkci symbolické obrany před okolními státy, nýbrž vyjadřují i vnitřní hrozbu namířenou k národnostním menšinám – zakarpatským Rusínům, Srbům a Rumunům. Výstražným znamením Slovákům se stal památník na vrchu Zobor odhalený 30. srpna, který je dnes také již minulostí.

Příznivější osud stihl dva zbylé památníky, které dodnes stojí na území Maďarska. Dominantou památníku v Ópusztaszeru je socha sedícího Arpáda, která působí poněkud neobvykle. Arpád byl totiž tradičně zobrazován na koni či v bojové pozici. Důvod, proč byl nyní usazen na židli, je zcela prozaický - původně měla na jeho místě sedět bohyně Hungária, a když byla vystřídána Arpádem, architektura památníku nedovolovala větší zásahy v podobě koně. Sochu Arpáda se nepodařilo dokončit v termínu, a tak v den odhalení 27. června bylo možné shlédnout jen prázdnou židli. Podobný problém postihl i největší ze sedmi památníků v Pannonhalmě. Ten se v roce 1896 dočkal pouze položení základního kamene dne 26. srpna, dokončen byl až následujícího roku.

²⁴ „Ezzel a négy emlékművel mintegy kitűzetett az ország négy kapuja. Közös jellemzőjük, hogy mindegyik „átnez a határon”, azaz az országból kifelé fordul. Így címzettjük egyértelmű: Ausztriával, Oroszországgal, Romániával és Szerbiával szembefordulva jelzik, hogy megvédik a magyar állam integritását. Az előbbi négyből három a politika szándéka szerint nemcsak a külső fenyegetés elhárító, hanem belső figyelmeztető funkciót is ellátott. A munkácsi a kárpátaljai ruténeket, a brassói az erdélyi románokat és szászokat, a zimonyi pedig a délvidéki horvátokat volt hivatva a magyar államnemzet egységére inteni.(...) E szerepükben osztott velük az augusztus 30-án felavatott nyitrai emlékmű, a felvidéki szlovákok figyelmeztető jele.”(Pótó János: "...állj az időknek végezetéig!". Az ezredévi emlékművek története. <http://www.tankonyvtar.hu/historia-1996-056/historia-1996-056-allj> (2. 5. 2011))

4. Oslavy milénia v Budapešti

4.1. Oficiální programy, oslavy

Maďarský národ slavil milénium po celý rok 1896. Na Nový rok zazněly najednou zvony všech kostelů Uher, což se stalo vůbec poprvé v maďarské historii. V jednotlivých župách a městech probíhala výstavba veřejných budov, radnic, škol, mostů, památníků atd. Byly pořádány slavnostní mše, projevy, přednášky, shromáždění, průvody, divadelní představení, koncerty a jiné doprovodné programy.

Albert Apponyi²⁵ již na konci roku 1895 vyhlásil boží mír (*treuga Dei*), který měl po celý rok zajistit klid na politické scéně, umlčet bouřlivé diskuze a neshody mezi politickými stranami a protestní projevy národnostních menšin a dělnických hnutí. Tento stav byl víceméně dodržen po celý rok 1896, a to zejména v oněch šesti měsících, kdy se konala v Budapešti jubilejní výstava. Právě Budapešť se stala hlavním dějištěm všech oslav, a proto jí bude věnována celá tato kapitola.

Oficiální oslavy a programy byly započaty právě dnem otevření zmíněné jubilejní výstavy 2. května (viz Příloha 8.3.). Zahájena byla samotným císařem Františkem Josefem I. Ještě v předvečer tohoto slavného dne, 1. května, bylo otevřeno divadlo Vígszínház, které zahájilo svou dodnes trvající existenci Jókaiho veselohrou *A Barangok vagy A paeoniai vojvoda*.

3. května se konala v Matyášově chrámu mše, které se zúčastnila královská rodina, významní maďarští šlechticové a politici, stejně jako velvyslanci zahraničních zemí.

Následujícího dne byl slavnostně předán Dům umění (Műcsarnok) a zahájena výstava, která probíhala po celou dobu jubilejní výstavy. Otevření se zúčastnil František Josef I., který mimo jiné shlédnul pavilon Mihálye Munkácsyho²⁶, kde byla vystavena jeho slavná trilogie *Ecce homo*. Císař se osobně setkal s Munkácsym a tento okamžik byl zachycen kamerou, stejně jako otevření jubilejní výstavy. Tyto záznamy byly prvním zpravodajským počinem v dějinách maďarského filmu, bohužel se však nedochovaly.

²⁵ Albert Apponyi (1846-1933) – člen Maďarské akademie věd a Kisfaludyho společnosti. Na počátku politické kariéry podporoval Deákovu stranu, později vstoupil do opoziční Národní strany. V období druhé Wekerlovy vlády ministr kultury a školství. Propagoval násilnou maďarizaci, roku 1907 vydal zákon (*lex Apponyi*) omezující práva národnostních menšin. Na trianonské mírové konferenci byl vedoucí maďarské delegace.

²⁶ Mihály Munkácsy (1844-1900) – maďarský malíř pocházející z Mukačeva a žijící v Paříži. Celosvětově známým se stal svými realistickými žánrovými a biblickými malbami. Jedním z jeho nejznámějších děl je trilogie tvořená obrazy *Kristus před Pilátem*, *Golgota* a *Ecce homo*.

5. června byla v Matyášově chrámu vystavena Svatoštěpánská koruna, kterou mohla veřejnost shlédnout v průběhu tří dnů. 8. června byl konán slavnostní průvod na počest 29. výročí korunovace Františka Josefa I. maďarským králem. Tento den se stal spolu s otevřením jubilejní výstavy vrcholem oslav. Průvod byl zahájen již ráno na Vérmező²⁷, přenesl korunu z Matyášova chrámu do nové budovy Parlamentu, kde se slavnostně konalo vůbec první zasedání, a poté průvod pokračoval dále i s korunou na Budínský hrad. Průvodu se účastnil královský pár a ostatní členové habsburské dynastie, zastupitelé žup, aristokracie, ale i významní továrníci a obchodníci, všichni oblečení do slavnostních šatů a uniforem. Ačkoli většina kamenů zdobících šlechtické róby nebyla pravá a v řadách zastupitelů měst se objevili i velkopřumysláci, kteří ani netušili, kam si připevnit meč, celá akce působila velice pompézně a pestře.

Další tři významné události se odehrály v říjnu, kdy byly předány most Františka Josefa I., Národopisné a Uměleckopřumyslové muzeum, to vše za účasti krále. 3. listopadu byla v poledne slavnostně ukončena jubilejní výstava a tím i celý blok oficiálních oslav.

Oslavy milénia samozřejmě nezahrnovaly pouze otevírání nových budov a institucí, zahajování výstav a upomínková shromáždění. Prostor dostal i sport, zábava, hudba, ale i další akce určené široké veřejnosti. Pravidelně se pořádaly plavecké, cyklistické, atletické a gymnastické závody, soutěže ve střelbě, veslování, koňské dostihy. Byla uváděna nová divadelní představení a koncerty.

Ve čtvrti Lágymányos, tehdy ještě okrajové a neudržované části jižního Budína, byl otevřen obrovský zábavní park Konstantinápoly. Návštěvníky vítaly vyzdobené brány, minarety, zlaté kupole a krámky s orientálním zbožím. Bylo možné na lodičkách brázdit vody Dunaje, na plovoucím pódiu probíhala divadelní představení, o zábavu se dále postaraly hostince, kabarety a hudební pavilony.

V centru Budapešti na Alžbětině náměstí se konaly dobročinné akce, na kterých urozené dámy rozdávaly šampaňské. Na Gellértově vrchu či na Vérmező bylo možné shlédnout velkolepé ohňostroje. Od června se stala Budapešť dějištěm zemských i mezinárodních konferencí (novinářské, zahradnické, poštovní a telegrafní, hasičské, lesnické, lékařské, právnické a mnohých dalších). Milénium tak přilákalo i spoustu zahraničních hostů, z prominentních kruhů zavítali do Budapešti např. švédský následník trůnu, bratr ruského cara či sestra německého císaře.

²⁷ V doslovném překladu Krvavé pole, roce 1795 zde byli popraveni účastníci jakobínského spiknutí Ignáce Martinovicse. Od roku 1820 dodnes funguje místo jako veřejný park. Příležitostně byl využíván pro vojenská cvičení. V rámci milénia a poté i v Horthyho období se zde konaly vojenské přehlídky.

4.2. Jubilejní výstava milénia

Jubilejní výstava k příležitosti oslav milénia patří svým významem a velikostí k největším událostem svého druhu v dějinách Maďarska (Uher), a to i přesto, že se její realizace neuskutečnila podle původních plánů. V počátku příprav milénia chtěli organizátoři uspořádat v Budapešti světovou výstavu, avšak z nedostatku financí a následně i času na získání případné finanční podpory ze zahraničí z tohoto plánu sešlo. Výstava měla tedy zemský, národní ráz a plnila reprezentativní, výchovnou, populárně-naučnou a zábavnou funkci. Měla být oslavou maďarských dějin a vítězných okamžiků z minulosti, na druhou stranu ale i ukázkou hospodářského pokroku a maďarských úspěchů na poli veřejného života, služeb, průmyslu a zemědělství.

Dobové záznamy poskytují nepřehledné množství materiálů informujících o výstavě. Bohužel se jedná převážně o stavební plány, mapy, statistické údaje typu kolik párků a piv bylo zkonsumováno, kterého dne se dostavilo nejvíce návštěvníků a kdy naopak nejméně. Je nelehké vybrat z těchto informací právě ty, na jejichž základě by si současník nejvěrněji představil tehdejší atmosféru výstavy. K tomu bezpochyby napomůžou dobové fotografie (viz Příloha 8.4.), ale i tak se pokusím slovem přiblížit zajímavé momenty jubilejní výstavy.

Již v roce 1892 bylo nutné rozhodnout, v jaké budapeštské lokalitě se bude výstava konat. Výběrová komise obdržela velký počet návrhů, ze čtyř teoreticky realizovatelných (Városliget, Népliget, Pékerdő, Lágymányos) zvolila nakonec Városliget, neboli Městský park, a to především díky jeho nejkratší vzdálenosti od centra. Rozhodujícím byl i fakt, že zde již v roce 1885 jednu zemskou výstavu pořádali, ačkoli v daleko menším měřítku, a daná lokalita se osvědčila. Podmínkou poskytnutí areálu Městského parku pro potřeby výstavy bylo, že do konce roku 1897 musí být všechny pavilony zbourány a park uveden do původního stavu.

Areál výstavy se spolu s jezerem a dvěma ostrovy rozkládal na 520 tisících m². Na nich bylo postaveno zhruba 240 pavilonů. Kromě toho k výstavě patřil i sousední pozemek o rozloze 135 tisíc m², který byl vyhrazen především pro účely výstav zvířat.

Hlavní vstupní brána vedla z Andrásyho třídy a byla v podstatě předzvěstí Památníku milénia. Kromě této brány disponovala výstava ještě dalšími čtyřmi vchody, z nichž jeden spojoval areál se zábavní čtvrtí Ós-budavára.

Jak bylo již zmíněno, výstavu 2. května slavnostně zahájil František Josef I. za přítomnosti domácích i zahraniční elity. Před Průmyslovým pavilonem přednesl řeč maďarský ministr obchodu a potom samotný král. V průběhu ceremonie došlo k trapnému nedorozumění. Ovace přítomného publika byly již v průběhu ministerského projevu tak

nadšené, že byly pochopeny jako závěrečná reakce na královský projev, orchestr spustil maďarskou hymnu, což byl signál pro dělovou salvu a zvony, které se tak rozezněly mnohem dříve, než stačil král pronést jediné slovo. Navzdory tomu svoji řeč dodatečně přednesl a poté se vydal na dvouhodinovou prohlídku výstavy. V následujících šesti měsících poctil výstavu svou přítomností dohromady třináctkrát.

Jubilejní výstava se dělila na dvě hlavní skupiny – historickou a současnou. Historická výstava se konala v komplexu pavilonů na Széchenyiho ostrově. Pavilony byly maketami maďarských historických budov rozličných stylů zachycujících jednotlivé etapy vývoje maďarské architektury. Dočasné pavilony, původně převážně ze dřeva, určené pouze pro potřeby výstavy, měly u návštěvníků takový úspěch, že byly v letech 1904-1908 pod vedením Ignáce Alpára vystavěny z kamene a dodnes jsou jako maketa hradu Vajdahunyad²⁸ dominantou Městského parku. Budovy byly realizovány podle románských, gotických, renesančních a barokních vzorů. O vnitřní výzdobu se postaral Albert Schickendanz. V rámci historické výstavy zde bylo možné shlédnout historické dokumenty, předměty a umělecká díla poskytnutá z církevních, veřejných i soukromých sbírek. Z nejcennějších vystavených exponátů je možné zmínit plášť svatého Štěpána, Zlatou bulu, či nejstarší maďarský text *Pohřební řeč (Halotti beszéd)*. Historická skupina se dělila do dvanácti podskupin: 1. Architektonické památky, 2. Umělecká díla, 3. Hudba a divadlo, 4. Vývoj vzdělávání, školství, 5. Literatura, 6. Průmysl, 7. Uspořádání církví, 8. Zařízení bytů, sídel, 9. Pastýřský život, zemědělství, lesnictví, rybářství, lov, 10. Vláda a veřejná správa, 11. Vedení války a organizace vojska, 12. Charakteristické rysy národního života.

Druhá hlavní skupina jubilejní výstavy byla věnována přítomnosti. Rozlohou byla daleko větší než historická část, od které se lišila i ideologicky. Nevracela se v duchu historizace do minulosti, nýbrž představovala výsledky modernizace všech oblastí maďarského hospodářství a kultury konce 19. století. Skládala se z dvaceti oddělení: 1. Umění, 2. Literatura a tisk, vědecké a veřejně vzdělávací instituce, 3. Výuka, 4. Zdravotnictví, výchova dětí, 5. Obchod, finance, úvěry, 6. Zemědělství, 7. Lesnictví, lov, 8. Hornictví, hutnictví, průmysl železa, 9. Strojnictví, technické a vědecké přístroje, 10. Doprava, loďařství a námořnictví, 11. Stavební průmysl, 12. Dřevařský a dekorativní průmysl, nábytek, bytová zařízení, 13. Hrnčířský a sklářský průmysl, 14. Kožedělný, textilní a oděvní průmysl, 15. Papírenský průmysl, 16. Zlaté, stříbrné a okrasné zboží, 17. Vojenství, 18. Chemický průmysl, 19. Potravinářský průmysl, 20. Národopisná výstava, domácí průmysl.

²⁸ Hrad Vajdahunyad je dávné sídlo Hunyadiů, dnes se nachází na území Rumunska.

Z uvedeného výčtu je vidět, že ačkoli byla současná výstava zaměřená především na průmysl, pokrývala i ostatní oblasti společenského života, jako je např. umění, literatura, vzdělávání či zdravotnictví. Představilo se i hlavní město Budapešť, mimo jiné i v podobě makety, která zachycovala město po všech plánovaných úpravách a výstavbách. Návštěvníci mohli shlédnout výtvarné díla moderní vědy a techniky, jakými v té době byly např. telegraf či elektrické osvětlení. Za relativně nízký poplatek bylo každému umožněno vznést se balónek a prohlédnout si výstavu z ptáčích perspektivy.

Jednotlivé oddíly současné výstavy byly umístěny ve větších či menších halách, pavilonech, stáncích. Jejich uspořádání se muselo přizpůsobit povaze parku, bylo nutné v co největší míře zachovat původní flóru a systém cest. Před centrálním Průmyslovým pavilonem²⁹, který byl postaven již pro potřeby zemské výstavy v roce 1885, se rozkládalo hlavní náměstí a korzo s fontánou, lemované hudebními pavilony a zahradními kavárnami, kde každý den od 16 do 22 hodin vyhrávala vojenská kapela.

Velkou atrakcí byla národopisná výstava umístěná za Széchenyiho lázněmi, která v podstatě tvořila vesnici skládající se ze 24 typů obydlí, z toho poloviny maďarských, v druhé polovině měly možnost představit se i ostatní, menšinové národnosti či etnika. Tento skanzen byl v rámci oslav milénia prakticky jediným fórem, kde byl dán prostor menšinám. Kromě zmíněných obytných jednotek bylo možné ve vesnici shlédnout pastýřskou chatrč, radnici, školu, školu, nemocnici či kostel. Cílem vesnice bylo představit venkovskou architekturu a životní styl. Exponáty zde vystavené se staly základem sbírky Národopisného muzea. Na výstavě se ve 14 pavilonech představila také Bosna a Hercegovina se svou východní architekturou a kulturou.

Na areál výstavy navazovala zábavní čtvrť Ős-Budavára. Její název odkazuje na období, kdy byl Budín pod tureckou nadvládou., jehož atmosféru měla navozovat. Budovy imitovaly tureckou architekturu, starodávne orientální domy a paláce, lázně, minarety. Místní mešita nebyla pouhým výstavním exponátem. Jelikož na výstavu byli za účelem docílení věrohodnosti povoláni Turci, několikrát denně se z mešity ozýval zpěv muezína. O zábavu se starali fakíři, dervišové, tanečníci, hudebníci a další umělci všeho druhu a národností, k vidění byly i takové rarity, jako např. 234 cm vysoký irský obr či vousatá žena. Kromě toho bylo možné navštívit francouzský šantán či posedět v nesčetných kavárnách či restauracích. Zábavní čtvrť fungovala ještě pár let po oslavách milénia, okolo roku 1900 její význam klesal, prakticky bojovala o přežití, a v roce 1907 byla definitivně uzavřena. Na jejím místě je nyní Zábavní park (Vidám park) a část zoologické zahrady.

²⁹ Na jeho místě dnes stojí Petőfi Csarnok.

Vlevo od hlavní brány, na místě dnešního Muzea krásných umění, stála budova, ve které byl vystaven kruhový obraz Arpáda Fesztyho s názvem *Příchod Maďarů (A magyarok bejövetele)*. Samostatná budova byla nutností z důvodu monumentálních rozměrů kruhového obrazu (120m dlouhý, 15m vysoký, s průměrem 38m). Historie obrazu sahá na počátek 90. let. Feszty byl při své návštěvě Paříže uchvácen kruhovým monumentálním obrazem francouzských malířů Neuvilla a Detailla zachycujícím Napoleonovu bitvu. Po návratu do Budapešti se rozhodl pro vytvoření obdobného díla. Původně chtěl zobrazit biblickou povodeň a Noeho bárku. Mór Jókai, který byl mimochodem Fesztyho tchánem, doporučil svému zeti už i s ohledem na blížící se oslavy milénia tematiku příchodu Maďarů do Karpatské kotliny. Feszty věnoval dílu důkladnou přípravu, za účelem maximální věrohodnosti se vydal čerpat inspiraci k Vereckému průsmyku, památnému místu příchodu Maďarů. Samotná malba obrazu byla velice náročná, Fesztymu asistovali i jiní malíři, přesto se nepodařilo veledílo dokončit v plánovaném termínu (20. srpen 1893). O rok později však již bylo hotové představeno veřejnosti. Dílo mělo u publika velký úspěch, stalo se jednou z největších atrakcí jubilejní výstavy. Po jejím skončení převezli obraz do Londýna, kde se dočkal mezinárodního úspěchu. Zpátky do Budapešti byl navrácen až v roce 1909. Postupně klesal zájem veřejnosti, obraz chátral, v době druhé světové války byla v důsledku bombardování poškozena budova, ve které byl umístěn, a dílo tak bylo vystaveno drsným povětrnostním podmínkám. V roce 1970 byl založen Národní historický park v Ópusztaszeru, kam byl Fesztyho obraz převezen. Dlouhá léta ležel ve skladu, vystaven byl až po rozsáhlé restauraci v roce 1995.

Příchod Maďarů je typickým reprezentantem historismu, který byl v poslední třetině 19. století oficiálně vedoucím výtvarným směrem. Jeho podstatou a nezbytnou podmínkou bylo ztvárnění nějakého historického tématu. V období milénia dosáhl tento směr svého vrcholu, teprve v následujících letech dostali prostor a začali být oficiálně přijímáni i ti umělci, kteří se odvrátili od historismu a vydali se cestou moderních směrů, jako byl tehdy impresionismus, realismus či naturalismus (např. Pál Szinyei Merse³⁰, Gyula Benczúr³¹).

Jubilejní výstava byla zakončena po šesti měsících svého trvání 3. listopadu. Příjmy a výdaje byly v rovnováze, což se v případě tak velké akce dá považovat za velký úspěch. Denní lístek si koupily 3 miliony domácích a zahraničních návštěvníků, výstavu však shlédlo

³⁰ Pál Szinyei Merse (1845-1920) – významný představitel maďarského impresionismu, jeden z jeho nejslavnějších obrazů s názvem *Majáles* (1873) odkoupila vláda pro potřeby Muzea krásných umění, dnes je k vidění v Národní galerii.

³¹ Gyula Benczúr (1844-1920) – významný představitel maďarského historizujícího malířství, speciálně k příležitosti oslav milénia vytvořil v roce 1896 obraz s názvem *Znovudobytí Budína (Buda visszavétele)*.

mnohem více lidí (vystavovatelé, čestní hosté, majitelé permanentky). Révaiův lexikon odhaduje počet návštěvníků na 5,8 milionu. Toto vysoké číslo bylo dosaženo zajisté i proto, že stát umožňoval koupi zlevněných vlakových lístků a tím umožnil účast i chudším obyvatelům venkova. Pro ně bylo zřízeno i levné ubytování v pěti velkých budovách, které byly schopné pojmout až 1000 nocležníků.

Pro návštěvníky byly vytištěny podrobné mapky, které usnadňovaly orientaci v areálu. O průběhu výstavy pravidelně informoval veřejný tisk, velký prostor jí byl věnován např. v novinách *Vasárnapi Újság* (Nedělní noviny). Speciálně k příležitosti oslav a především jubilejní výstavy vycházelo i *Millennium*, a to třikrát měsíčně po dobu tří let (1894-1896).

Dodnes viditelné pozůstatky jubilejní výstavy v Městském parku jsou kromě hradu Vajdahunyad, který je sídlem Zemědělského muzea, např. most Milénia, Muzeum dopravy (původně na výstavě Pavilon dopravy) či budova patřící k místnímu kluzišti.

4.2.1. Zemské a světové výstavy v 19. století

Tradice novodobých zemských výstav má své kořeny ve Francii. První větší výstava byla pořádána v Paříži roku 1798 a do roku 1849 zde bylo uspořádáno dalších osm výstav. Na konci 18. století proběhly menší výstavy i v Londýně a v Praze, v první polovině 19. století už i v řadě dalších evropských měst, a to i včetně Pešti v letech 1842, 1843 a 1846. Podstatou těchto zemských výstav bylo ukázat obyvatelům země úspěchy na poli průmyslu, zemědělství, vědy, umění, vzdělávání atd. Cílem bylo dokázat danému národu, nakolik je úspěšný, a tím více povzbudit jeho aktivitu a posílit snahu o ještě lepší výsledky. Se stále se zdokonalující vědou a technikou se začaly zkracovat vzdálenosti, státy k sobě začaly mít blíže a pocítily, že nezbytnou podmínkou rozvoje kultury, průmyslu, vědy i dalších oblastí je vzájemná spolupráce mezi státy. Z tohoto popudu se vyvinul koncept světové výstavy. Ta první se konala roku 1851 v Londýně a započala tak dodnes trvající tradici. Do konce 19. století se konala světová výstava ještě jednou v Londýně (1862), ve Vídni (1873), Filadelfii (1876), Melbourne, (1880), Chicagu (1893) a Bruselu (1897). Vůbec nejčastěji se v tomto období konala světová výstava v Paříži, a to hned pětkrát (1855, 1867, 1878, 1889, 1900). Nejvelkolepější a z hlediska návštěvnosti nejúspěšnější byla ze všech výše zmíněných výstav ta pařížská roku 1900. Byla prodchnuta atmosférou konce milénia a postarala se o úctyhodný odchod 19. století a pompézní vstup do století dvacátého.

Jak bylo již výše zmíněno, budapešťská jubilejní výstava v roce 1896 měla být původně také světová. Ze zápisků grófa Zichyho³² však vyplývá, že se již v roce 1891 v parlamentu ozvaly hlasy proti, a to zejména z důvodu přílišných finančních nákladů, nebezpečí fiaska či zastínění maďarských oslav mezinárodním živlem. Jubilejní výstava se stala zemskou a svým charakterem i místem konání navazovala na zemskou výstavu konanou v Budapešti roku 1885. Ta byla rozlohou daleko menší a vzhledem k tomu, že nebyla spojena s národním jubileem, nebyla až tak slavnostní a velkolepá a soustředila se především na průmysl a technické vymoženosti. Ze stejného důvodu byla ve srovnání s výstavou 1896 chudší na divácky vděčné atrakce a možnosti kulturního a společenského využití.

I v průběhu 20. století se konaly v Budapešti i v jiných městech Uher (Maďarska) zemské výstavy, ale nikdy nedosáhly takových rozměrů a stupně organizovanosti jako výstava v roce 1885 a 1896. Na světovou výstavu Maďarsko zatím stále čeká. Poslední pokus o pořádání světové výstavy proběhl v roce 1995/96. V Budapešti byl pro její potřeby vyhrazen pozemek, na kterém byla na základě rozsáhlých plánů započata výstavba moderních budov (oblast Lágymányose). Poměrně záhy se však ukázalo, že finanční prostředky na dokončení projektu nejsou dostatečné a z toho důvodu ze světové výstavy sešlo.

4.3. Výstavba hlavního města, významné budovy a památníky

Všechny památky Budapešti, kterým je věnována tato podkapitola, jsou součástí Světového dědictví při organizaci UNESCO. V roce 1987 se na listinu zařadilo nábřeží Dunaje, do kterého spadá budova Parlamentu a most Svobody, a budínská hradní čtvrť s Matyášovým chrámem a Rybářskou baštou. V roce 2002 byl zápis rozšířen o Andrásyho třídu, podzemní dráhu a náměstí Hrdinů, na kterém se nachází Památník milénia, Muzeum krásných umění a Dům umění (Múcsarnok). Když si uvědomíme, že všechny tyto památky a mnohé další dominanty Budapešti vznikly právě v souvislosti s oslavami milénia, musíme uznat, že právě díky miléniu získala Budapešť svou charakteristickou tvář. Vzhledem k tomu, že naše poslední zastávka byla v Městském parku, začneme virtuální procházku po památkách milénia na náměstí Hrdinů a postupně budeme pokračovat Peští přes Dunaj až na Budín.

³² Jenő Zichy (1837-1906) – politik, člen Maďarské akademie věd. Věnoval se vědeckému výzkumu původu Maďarů, vedl expedici do oblasti Uralu a Kavkazu. Byl předsedou Zemského průmyslového spolku, který roku 1879 pořádal zemskou výstavu ve Stoličném Bělehradě. Zichy si přál, aby jubilejní výstava v roce 1896 nebyla pouze zemská, ale světová.

4.3.1. Památník milénia (*Millenniumi Emlékmű*)

Památník milénia by se dal považovat za symbol oslav tisíciletí a vůbec celé historie Uher. Je jakýmsi panteonem, který střeží sochy nejvýznamnějších vládců země. Návrh na výstavbu památníku podobného druhu byl v parlamentu projednáván již v roce 1881, intenzivněji se jím začali poslanci zabývat až v roce 1894. Z počátku se uvažovalo o více lokalitách, podporován byl především vrch Gellért, avšak výstavba památníku na tomto místě by bývala vyžadovala obrovské finanční náklady, proto padla konečná volba na prostor mezi Městským parkem a Andrássyho třídou.

Realizací památníku byli pověřeni sochař György Zala³³ a architekt Albert Schickedanz³⁴, a to aniž by bylo před tím vypsáno výběrové řízení, jak tomu u větších státních zakázek bývá. Jednalo se o jeden z nejreprezentativnějších a nejnákladnějších projektů oslav milénia a ostatní architekti a sochaři protestovali proti nespravedlivému rozhodnutí vlády, nicméně zbytečně. Se Zalou a Schickedanzem byla v roce 1895 uzavřena smlouva, která zavazuje k výstavbě památníku v horizontu pěti let. V té době ještě nikdo netušil, že bude dokončen až o několik desítek let později.

Architekt Schickedanz představil několik návrhů, jejichž základní půdorys byl stejný – dvě obloukové kolonády. Ve středu měl stát sloup se sochou bohyně Hungárie, která byla ve výsledném plánu nahrazena archandělem Gabrielem držícím Svatoštěpánskou korunu a dvojitý kříž. Okolo paty sloupu bylo plánováno sousoší sedmi kmenových vůdců v čele s Arpádem. V obloukových kolonádách měly být umístěny sochy slavných uherských panovníků. Zatímco vnější podoba sloupových kolonád vyvolala mnoho diskuzí estetického a stavitelského rázu, otázka výběru předobrazů soch se ukázala i politickým a ideologickým problémem. Socha archanděla Gabriela symbolizující božský původ královské moci byla přijata bez námitek, stejně jako sousoší kmenových vůdců. Názory se lišily ve výběru královských soch. V původním návrhu 5 soch z celkových 14 zobrazovalo habsburské panovníky, což se mnohým zdálo přehnané. Nakonec se tento poměr nezměnil a relativně vysoký počet habsburských panovníků tak vypovídal o období dualismu plném kompromisů a alespoň navenek vyjadřované loajality k rakouské dynastii. V levém křídle kolonády stály

³³ György Zala (1858-1937) – sochař, představitel oficiálního umění přelomu století, jeho tvorba je charakteristická neobarokními sochami, které zdobí mnohé památníky po celém Maďarsku.

³⁴ Albert Schickedanz (1846-1915) – architekt, malíř, představitel eklektického stylu. Jeho největším dílem je trojice staveb na náměstí Hrdinů - Památník milénia, Dům umění a Muzeum krásných umění.

sochy Štěpána I. Svatého³⁵, Ladislava I. Svatého³⁶, Kálmána Knihomola³⁷, Ondřeje II.³⁸, Bély IV.³⁹, Karela Roberta⁴⁰, Ludvíka I. Velikého⁴¹, pravém křídle kolonády potom sochy Jánose Hunyadiho⁴², Matyáše Korvína⁴³, Ferdinanda I.⁴⁴, Karla III.⁴⁵, Marie Terezie⁴⁶, Leopolda II.⁴⁷, Františka Josefa I.⁴⁸

Pod každou sochou byl umístěn reliéf, který zobrazoval významnou událost z doby vlády daného panovníka. Kromě zmíněných soch zdobily památník 4 alegorické sochy umístěné na střeše kolonády: válka, mír, práce a zdraví, věda a sláva. Vytvořením soch byl pověřen György Zala, který si vzhledem k rozsahu díla přizval více pomocníků. Zala byl jedním z nejvýznamnějších představitelů historizujícího směru a jeho osoba tak garantovala požadované konzervativní pojetí tématu.

³⁵ Štěpán I. Svatý (969-1038) – vládl v letech 997-1000/1001 jako kníže, potom jako král do roku 1038. Je považován za zakladatele uherského křesťanského státu.

³⁶ Ladislav I. Svatý (1046-1095) – upevňoval panovnickou moc vydáváním přísných zákonů, za jeho vlády (1077-1095) byli prohlášeni za svaté Štěpán, Imre a Gellért. Ladislav Svatý je patronem vojáků, uctíván byl již za svého života, k jeho osobě se váže řada legend.

³⁷ Kálmán Knihomol (1074-1116) – za jeho vlády (1095-1116) bylo definitivně připojeno Chorvatsko k území Uherska. Tato personální unie trvala až do roku 1918.

³⁸ Ondřej II. (1176-1235) – jeho vláda (1205-1235) je obdobím úspěšné zahraniční i domácí politiky, mezi jeho největší počiny patří vydání Zlaté buly (1222), zákoníku, který byl s obměnami platný až do roku 1848.

³⁹ Béla IV. (1206-1270) – syn Ondřeje II, vládl v letech 1235-1270, je přezdíván jako druhý zakladatel vlasti, zasloužil se o konsolidaci země po pustošivém nájezdu Tatarů, především o výstavbu obranných hradů, mezi jinými i Budína a Visegrádu.

⁴⁰ Karel Robert (1288-1342) – pocházel z rodu Anjou, po vymření rodu Arpádovců se stal uherským králem, za jeho vlády (1308-1342) se upevnila královská moc, dochází k hospodářskému rozkvětu země, k rozvoji měst, těžba zlata a stříbra nabývá celoevropského významu. Proběhly významné peněžní reformy, začaly se razit zlaté mince. V roce 1335 pozval do Visegrádu českého a polského krále, tím se nechali inspirovat v roce 1991 středoevropské státy při založení Visegrádské čtyřky (Česko, Polsko, Maďarsko, Slovensko).

⁴¹ Ludvík I. Veliký (1326-1382) – syn Karla Roberta, vládl v letech 1342-1482, byl uherským a polským králem, pokračoval v úspěšné politice svého otce, která přispívala k rozvoji země. Jeho vláda je považována za zlatý věk uherského středověku.

⁴² János Hunyadi (1407-1456) – sedmihradský vojvoda, 1446-1453 regent, proslavil se hrdinnými boji proti Turkům, k nejznámějším patří vítězství nad Turky u Bělehradu.

⁴³ Matyáš Korvín (1443-1490) – syn Jánose Hunyadiho, v letech 1458-1490 uherský král, od roku 1469 český protikrál, od roku 1486 rakouský vévoda, ve své době nejmocnější panovník střední Evropy, v maďarské tradici považován za největšího panovníka, má přívlastek „spravedlivý“, je častou postavou lidových pohádek a pověstí.

⁴⁴ Ferdinand I. (1503-1564) – římský císař, německý král, 1526 - 1564 český a uherský král, rakouský arcivévoda, jeho manželkou byla česká a uherská princezna Anna Jagellonská.

⁴⁵ Karel III. (1685-1740) – římský císař, rakouský arcivévoda, španělský, český a uherský král (1711-1740), poslední mužský potomek Habsburské dynastie, pragmatickou sankcí zajistil trůn pro svou dceru Marii Terezií.

⁴⁶ Marie Terezie (1717-1780) – rakouská arcivévodkyně, česká a uherská královna (1740-1780), manželka císaře Františka I. Lotrinského.

⁴⁷ Leopold II. (1747-1792) – římský císař, český a uherský král, syn Marie Terezie, po smrti svého bratra Josefa II. vládl pouhé dva roky (1790-1792).

⁴⁸ František Josef I. (1830-1916) – od roku 1848 rakouský císař, od roku 1867 maďarský král, vládl až do své smrti, délkou doby vlády (68 let) se zařadil na třetí místo mezi evropskými panovníky.

Po vypracování definitivního plánu a ukončení jubilejní výstavy bylo možné započít realizaci památníku. Na zvoleném místě stála kašna Gloriette, dílo Miklóse Ybla, které naštěstí nebylo zbouráno, nýbrž přemístěno na Széchenyiho vrch.

V první fázi bylo v roce 1897 postaveno půlkruhové sloupové kolonád. Ve stejném roce vytvořil Zala pětimetrovou sochu archanděla Gabriela, která na světové výstavě v Paříži roku 1900 získala zvláštní ocenění. Téhož roku byla vyzdvižena na 36m vysoký sloup umístěný v popředí dvou kolonád. Sloup však nevydržel zátěžovou zkoušku, podlehl uměle vyvolanému zkušebnímu hydraulickému tlaku a musel být postaven znovu. K jeho definitivnímu dokončení a slavnostnímu předání došlo v říjnu 1901.

V roce 1905 byly dokončeny stavební práce týkající se kruhových kolonád, které již zdobily alegorické sochy, a čekalo se jen na umístění soch kmenových vůdců a panovníků. Na počátku desátých let byla k centrálnímu sloupu postavena socha Arpáda a odhalené byly i královské sochy s výjimkou Ludvíka I. Velikého. Velké zastoupení habsburských panovníků vyvolalo již v době odhalení soch veřejnou vlnu nevole, jejíž důsledky se naplno projeví po skončení první světové války.

Právě válka přerušila veškeré práce na památníku. Po vyhlášení Republiky rad 21. března 1919 byly sochy Habsburků odstraněny, socha Františka Josefa I. dokonce zničena a celý památník byl v rámci oslav 1. máje zahalen do rudého plátna s nápisem „Proletáři všech zemí, spojte se!“. Republika rad trvala pouhých 133 dní, nicméně po jejím svržení nebylo možné Památník milénia z důvodu nedostatku finančních prostředků dokončit.

Pokračovat se mohlo až v roce 1926, kdy byly navráceny na svá místa sochy Habsburků, znovu vytvořena socha Františka Josefa I., k nim přibyla socha Ludvíka I. Velikého a pod každou sochou byl umístěn tematický reliéf. Hotové byly i sochy zbylých šesti kmenových vůdců a Památník milénia mohl být slavnostně odhalen 26. května 1929, tedy dlouhých 33 let od zahájení prací.

Ve stejný den byl před Arpádovým sousoším odhalen pomník hrdinům zahynulým v první světové válce a v roce 1932 dostalo místo oficiální název náměstí Hrdinů. Vlivem bombardování na konci druhé světové války a následného období komunismu prošel Památník milénia ještě mnohými změnami. Jeho současná podoba se od roku 1929 liší v případě pěti soch Habsburků, které nahradili Štěpán Bočkai⁴⁹, Gábor Bethlen⁵⁰,

⁴⁹ Štěpán Bočkai (1557-1606) – 1605-1606 sedmihradský kníže, vůdce protihabsburského povstání 1604-1606, významná osobnost maďarské reformace.

⁵⁰ Gábor Bethlen (1580-1629) – 1613-1629 sedmihradský kníže, období jeho vlády je vzhledem k hospodářskému a kulturnímu rozkvětu označováno „zlatým věkem Sedmihradska“, byl jedním z vůdců protihabsburského povstání během třicetileté války.

Imre Thököly⁵¹, František II. Rákoczi⁵², Lajos Kossuth.

Pojmenování náměstí Hrdinů v roce 1932 odkazuje spíše na oběti první světové války, čímž bylo poněkud potlačeno původní ideové pozadí Památníku milénia, to však nemění nic na faktu, že svou velikostí a pompou tvoří dominantu celého náměstí a spolu s přilehlými muzei je nepřehlédnutelnou upomínkou na oslavy konané roku 1896.

4.3.2. *Dům umění (Műcsarnok)*

Přípravy a realizace výstavby výstavní síně s názvem Műcsarnok, který by se dal volně přeložit jako Dům umění, probíhaly na rozdíl od Památníku milénia relativně rychle. Již v roce 1894 byl pro budovu výstavní síně vyhrazen neudržovaný, zarostlý prostor mezi třídami Aréna a Stefánia (dnešní třída Jiřího Dóži a promenáda Olofa Palmeho). Návrhem budovy byl opět bez jakékoli veřejné soutěže pověřen Albert Schickedanz, spolu s Filipem Herzogem.

Stavba se započala roku 1894 a v květnu 1896 byla výstavní hala v rámci oslav milénia slavnostně otevřena. Budova je postavena v eklektickém stylu, jedná se o baziliku tvořenou třemi loděmi. K hlavnímu vchodu přiléhá portikus tvořený šesti sloupy, který odkazuje na antickou architekturu. V přízemní budově se nachází 4 velké hlavní výstavní síně a 10 menších síní různé velikosti. Kromě toho byla návštěvníkům již od okamžiku otevření budovy k dispozici kavárna, knihovna a čítárna. Sloupová chodba určená pro výstavy sochařských děl obklopuje půlkruhovou halu, která byla určena především pro bály a jiné větší společenské akce. Původní výzdoba interiérů byla relativně střídmá, a to hlavně z důvodu nedostatku financí. Pouze vstupní hala byla vyzdobena obrazy Károlye Lotze⁵³ a dekorativními malbami Alberta Schickedanze.

Na zahajovací výstavě otevřené veřejnosti po celou dobu trvání jubilejní výstavy se představilo 267 umělců s 1276 díly, mezi nimiž vynikala díla Mihálye Munkácsyho, Gyuly Benczúra či Pála Szinyei Merseho. Dodnes nabízí výstavní hala kvalitní výstavy zaměřené především na současné výtvarné umění domácích i zahraničních autorů.

⁵¹ Imre Thököly (1657-1705) – 1682-1685 kníže Horních Uher, 1690 sedmihradský kníže, velitel kuruckého vojska, které bojovalo proti habsburskému absolutismu.

⁵² František II. Rákoczi (1676-1735) – 1704-1711 sedmihradský kníže, vůdčí osobnost protihabsburského osvobozenického boje v letech 1703-1711.

⁵³ Károly Lotz (1833-1904) – významný představitel nástěnné malby, vynikl především zobrazením postav, portrétů, zvířat a krajiny. Jeho malby zdobí např. interiéry budovy Státní opery, Maďarské akademie věd, Národního Muzea, Baziliky sv. Štěpána či Parlamentu.

4.3.3. Muzeum krásných umění (Szépművészeti Múzeum)

Podle původních plánů se měla budova Muzea krásných umění rozkládat v areálu Městského parku, v prostoru před zoologickou zahradou. Proti tomuto návrhu protestovali zastupitelé města s tím, že je nepřijatelné dále zmenšovat travnatou plochu parku. Dalšími navrhovanými lokalitami bylo náměstí Svobody či ulice Pála Gyulaiho, kde dnes stojí Nemocnice sv. Rókuse. V roce 1898 se zrodil nápad vystavět budovu muzea naproti Domu umění, kde v té době stála ne příliš estetická rotunda střežící Fesztyho kruhový obraz. Fesztymu byl přislíben tento pozemek na několik desítek let, umělec se ho však za finanční náhradu vzdal, a tak bylo možné vyhlásit soutěž na návrh budovy muzea. První cenu obdržel Samu Pecz, avšak i jeho vítězný návrh se ukázal neuspokojivým, a tak byl výstavbou opět bez vypsaní další soutěže pověřen Albert Schickendanz spolu s Filipem Herczogem. Právě díky osobě architekta Schickendanze vytváří Památník milénia, Dům umění a Muzeum krásných umění harmonický celek.

Budova muzea se v mnohém podobá budově Domu umění. Je řešená ve stejném eklektickém stylu, přičemž průčelí tvoří opět antický portikus. I v případě Muzea krásných umění nemohla být z nedostatku financí realizována původně plánovaná pestrá výzdoba. Strohý styl byl terčem kritiky ze strany veřejnosti, stejně jako údajně příliš mnoho sloupů či absence maďarských národních prvků. To však nezabránilo tomu, aby byla budova roku 1906 slavnostně otevřena za přítomnosti Františka Josefa I. Dodnes je v muzeu možné shlédnout vedle stálých expozic i dočasné výstavy současných děl, ale i děl věhlasných mistrů dávné minulosti.

4.3.4. Andrásyho třída (Andrássy út)

Andrásyho třída spojuje centrum města s Městským parkem. Její historie spadá do období několika desítek let před oslavami milénia, nicméně se stala jednou z nejreprezentativnějších cest, která spojovala jednotlivá dějiště oslav, proto je nezbytné zmínit její význam.

Do počátku 19. století byla v tomto úseku hlavním dopravním spojem mezi centrem a vnějšími částmi města Královská ulice (Király utca), která se s přibývajícími domy, obyvateli a dopravními prostředky stala značně přetíženu a nedýchatelnou. Nutnost řešit situaci veřejně vyjádřili již ve 40. letech 19. století Lajos Kossuth a István Széchenyi. Organizace výstavby třídy se na počátku 70. let chopil Gyula Andrásy. Práce byly zahájeny v roce 1872

a o čtyři léta byla třída předána ve své nynější délce. Prodej k ní přiléhajících pozemků probíhal postupně, stejně jako následná výstavba okolních domů a vil.

Architektonicky se třída dělí na tři úseky: Od ulice Bajcsy-Zsilinského k Oktogonu, od Oktogonu ke Kodályovu kruhovému náměstí, a odtud až k Památníku milénia. Cílem výstavby bylo zakomponovat v okolí třídy co nejvíce městské zeleně, jejíž výskyt se měl směrem od centra k Městskému parku zvyšovat. První úsek je typický velkoměstskými vícepatrovými domy, které lemuje řada stromů. Druhý úsek obklopují již nižší stavby a přibývá více stromů a pěších zón. Ve třetím úseku se nacházejí nižší vily s velkými zahradami. Většina staveb má reprezentativní charakter, na Andrásyho třídě se nacházejí významné instituce jako Opera, umělecky zaměřené akademie a četná velvyslanectví. Většinu budov navrhovali architekti Miklós Ybl⁵⁴ a István Linczbauer a jimi užitý eklektický, neorenesanční styl dodává Andrásyho třídě ucelenou podobu.

V souvislosti s přípravami oslav milénia byl vznesen požadavek zmodernizovat dopravu mezi centrem a Městským parkem, kde byla konána jubilejní výstava. Na Andrásyho třídě nebylo povoleno zavedení tramvajové tratě, omnibus se ukázal jako nedostatečný, a tak přišel ředitel Budapešťských tramvajových drah Mór Balázs s návrhem zavedení podzemní dráhy, která měla usnadnit dopravu a zvýšit prestiž Andrásyho třídy.

4.3.5. Podzemní dráha (Földalatti)

Podzemní dráhu začaly stavět Budapešťské tramvajové dráhy ve spolupráci se Siemensem v roce 1894. Podmínkou získání povolení ke stavbě bylo, že dráha musí být zprovozněna nejpozději v den zahájení jubilejní výstavy. To se v rekordním čase podařilo a 2. května 1896 došlo k slavnostnímu předání. 8. května cestoval podzemní dráhou císař František Josef I. a na jeho počest byla po něm dráha pojmenována.⁵⁵

Budapešťská podzemní dráha byla vůbec první podzemní dráhou na Evropském kontinentě, předstihla ji pouze ostrovní Velká Británie s londýnským metrem. Budapešťská podzemní dráha byla ve své době velice moderní, a to především proto, že vozy nebyly poháněny v té době daleko běžnější párou, nýbrž elektrickým proudem.

⁵⁴ Miklós Ybl (1814-1891) – stavitel, mezinárodně uznávaný představitel historizujícího slohu. Podílel se na výstavbě Baziliky sv. Štěpána, rekonstrukci budínského hradu, mezi jeho nejznámější díla patří budova Opery, palác rodů Festetics a Károlyi na náměstí Mihálye Pollacka a mnohé další.

⁵⁵ Ferenc József Földalatti Villamos Vasút (Podzemní elektrická dráha Františka Josefa), zkráceně je dodnes nazývána földalatti, případně kieföldalatti (malá podzemní dráha) tím se odlišuje od později zavedených podzemních drah, pro které se zažil název metro.

Původní trasa metra vedla z Gizellina náměstí (dnešní Vörösmartyho) k Széchenyiho lázním, přičemž poslední dvě zastávky ústily na povrch země. V roce 1973 byly umístěny pod zem a trasa byla prodloužena o jednu zastávku (Mexická třída). Při stavbě dalších linek metra se ukázalo, že je původní zastávka na náměstí Ference Deáka zbytečná⁵⁶, a na jejím místě bylo v roce 1975 zřízeno Muzeum jubilejní podzemní dráhy.

Při zahájení provozu podzemní dráhy v roce 1896 bylo k dispozici deset vozů s plechovou kapotou, deset s dřevěným obkladem, kromě toho byly vyrobeny luxusní vozy pro královské návštěvy. Vozy se pohybovaly po levé straně. Na jednotlivých zastávkách byly při východech z metra postaveny zdobené secesní přístřešky. Ty byly na počátku 20. století zhodnoceny jako zbytečné a kýčovité, navíc komplikovaly stále hustší dopravní provoz na Andrásyho třídě, a tak byly v průběhu 10. a 20. let zbořeny.

Ačkoli jubilejní podzemní dráha prošla do dnešní doby mnohými modernizacemi, zachovala si atmosféru konce 19. století, a to především díky rekonstrukci, která byla provedena v roce 1996 u příležitosti 100. výročí zahájení provozu. Jejím cílem bylo přiblížit se původní podobě, k čemuž napomáhají např. obklady z dílny Zsolnayho keramické továrny⁵⁷, masivní železné sloupy či dřevěné vitríny s dobovými plakáty.

4.3.6. Velká okružní třída (Nagykörút)

Velká okružní třída patří spolu s Andrásyho třídou k nejrozsáhlejším budapešťským stavebním projektům, které usnadnily dopravu ve stále rychleji se rozvíjejícím velkoměstě. Do počátku 70. let 19. století byly hlavními dopravními tepnami paprskové třídy, které směřovaly z centra na periferii. Okolo nich se soustředil obchod a právě zde probíhala výstavba města nejrychleji. Problémem se ukázal fakt, že paprskové hlavní třídy nebyly navzájem spojeny žádnou větší cestou, mezi nimi byli pouze úzké, nepřehledné uličky.

Na místě dnešní okružní třídy protékalo jedno z ramen Dunaje, proto se původně uvažovalo o vybudování kanálu, kde by doprava probíhala prostřednictvím lodí. Tento návrh byl především z důvodu nedostatku financí zamítnut.

V roce 1872 se začalo s výstavbou okružní třídy, jejímž předobrazem byl vídeňský Ring. Cílem bylo spojit ve stejné době vznikající Markétin most s Borárosovým náměstím.

⁵⁶ Zde se kříží 3 trasy budapešťského metra, z technických důvodů bylo nutné původní stanici přemístit.

⁵⁷ Továrna byla založena již v roce 1852 v Pécsi Miklósem Zsolnaym, o její věhlas se zasloužil Miklósův syn Vilmos, který převzal vedení v roce 1865. První úspěchy sklidily Zsolnayho keramické výrobky na světové výstavě ve Vídni roku 1873, cenu získaly i na výstavě v Paříži a začaly být mezinárodně uznávány. Zsolnayho výrobky se staly častým zdobným prvkem a střešní krytinou nových budov, např. Umělecko-průmyslového muzea. Svůj věhlas si továrna zachovala dodnes.

Jednalo se o dlouhodobý, několik desítek let trvající proces. Oblasti, kudy měla okružní třída vést, byly značně zanedbané, neobydlené, zdržovali se v nich spíše okrajové vrstvy společnosti. Představy, že o pozemky lemující okružní třídu bude velký zájem a s výstavbou nových domů se bude postupně vyvíjet i dopravní tepna, nebyly zcela naplněny. Nejprve bylo nutné vybudovat cestu, a teprve poté se postupně začaly stavět okolní domy. V roce 1873 bylo v místě, kde protíná okružní třída Andrásyho třídu, vystavěno náměstí Oktogon⁵⁸, dodnes jeden z nejdůležitějších dopravních uzlů Budapešti. V důsledku hospodářské krize v roce 1873 byla výstavba okružní třídy zpomalena, do roku 1883 bylo postaveno pouhých 23 budov, mezi nimi např. Západní nádraží (Nyugati pályaudvar) či Národní divadlo. V druhé fázi výstavby do roku 1890 přibylo 106 domů, do roku 1896 potom dalších 85. 31. října 1896 došlo ke slavnostnímu předání Velké okružní třídy. Okolní budovy byly stavěny opět převážně v eklektickém slohu. Ve srovnání s vilami a paláci na Andrásyho třídě jsou domy obklopující okružní třídu různorodější, netvoří soudržný celek, což bylo zapříčiněno i tím, že vznikaly v delším časovém intervalu. Obydlené byly spíše středními měšťanskými vrstvami, zatímco Andrásyho třída byla dostupná pouze bohatým, urozeným vrstvám.

Tramvaj byla na Velkou okružní třídu zavedena v roce 1887, a to v úseku mezi Západním nádražím a Královskou ulicí. Trasa byla postupně během následujících let prodlužována. Do konce světové války vedly koleje po okrajích ulice, v roce 1945 byly přemístěny do jejího středu. Místní linky 4 a 6 jsou dodnes z hlediska počtu pasažérů vůbec nejzatíženějšími v Evropě.

4.3.7. *Parlament (Országház)*

Maďarský parlament dlouhá staletí neměl svou stálou budovu. Zasedal na více místech a v období habsburské nadvlády především v dnešní Bratislavě. Tento politování hodný fakt veřejně kritizoval již v polovině 40. let básník Mihály Vörösmarty⁵⁹. O výstavbě nové budovy Parlamentu bylo rozhodnuto v roce 1880, 7 let poté, co po sjednocení Pešti, Budína a starého Budína vznikla Budapešť a pomalu se díky převratným modernizačním projektům stávala evropskou metropolí.

⁵⁸ V době vzniku nesl jméno Nyolcszög (osmiúhelník), ve dvacátých letech byl přejmenován na Oktogon, v roce 1936 na Mussoliniho náměstí, v roce 1945 zpátky na Oktogon, v roce 1950 na náměstí 7. listopadu a od roku 1990 je opět znám pod názvem Oktogon.

⁵⁹ „A hazánknak nincs hazája“ – Vlast nemá svůj dům (budovu parlamentu). Mihály Vörösmarty (1800-1855) – básník, spisovatel, právník, člen Maďarské akademie věd a Kisfaludyho společnosti, jeden z největších představitelů maďarské romantiky. Věnoval se veršované lyrice, epice a dramatu. Jeho nejznámějším dílem je báseň *Szózat* (1836), ve které promlouvá k maďarskému lidu a která byla i zhudebněna a bývá považována za druhou maďarskou hymnu.

Vypsané soutěže na projekt budovy Parlamentu se zúčastnilo 20 architektů, v roce 1884 byl definitivně přijat návrh Imre Steindla⁶⁰. Se stavebními pracemi se začalo v roce 1885. Budova v eklektickém, historizujícím stylu mísí prvky baroka (půdorys a monumentalita), renesance (výzdoba interiérů) a neogotiky (zdobné věže, lomené oblouky). Budova se zařadila mezi největší stavební počiny Evropy přelomu 19. a 20. století a stala se dominantou a symbolem Budapešti, stejně jako britský parlament symbolem Londýna.

V rámci oslav milénia bylo 8. června 1896 v ještě nedostavěné budově konáno slavnostní zasedání, na kterém byl přednesen zákon o miléniu. Budova byla definitivně dokončena v roce 1904, tedy dva roky po smrti autora jejího návrhu Imre Steindla, který zemřel v roce 1902.

Na stavebních pracích se po dobu 24 let podílelo v průměru 1000 lidí. Užitý materiál byl výhradně maďarského původu. Bylo použito 40 miliónů cihel, půl miliónu drahých kamenů a 40 kg zlata. Budova je 268 m dlouhá a 123 m široká a rozkládá se na ploše 17 745 m². Ústřední prvek budovy tvoří kupole, která se tyčí do výšky 96 metrů, jež měly odkazovat na rok příchodu Maďarů do Karpatské kotliny. Kupole spojuje dvě křídla budovy, ve kterých se nacházejí jednací síně horní (dnešní poslanecká sněmovna) a dolní komory parlamentu (dnešní kongresová zasedací místnost). Budovu zdobí zevnitř 152, zvenčí 90 soch, které zobrazují především maďarské vládce, slavné vojevůdce a sedmihradská knížata. Kromě toho jsou k výzdobě interiérů hojně užity květinové motivy, rodové erby, tematické fresky a obrazy zachycující slavné okamžiky maďarské historie.

Parlament disponuje 27 vchody, uvnitř se nachází 29 schodišť, 13 výtahů a více než 200 kanceláří. Ačkoli hlavní fasáda směřuje k Dunaji, oficiální vstupní brána se nachází na druhé straně a je přístupná z Kossuthova náměstí. K bráně vede schodiště lemované sochami lvů. Uvnitř pokračuje zdobené schodiště s červeným kobercem až do šestnáctiúhelníkové haly umístěné pod centrální kupolí. Právě tato část byla dokončena jako první a zde se konalo slavnostní zasedání v roce 1896. Od roku 2000 je zde vystavena maďarská Svatoštěpánská koruna a ostatní korunovační předměty. Centrální hala byla koncipována v duchu oslav milénia, zachycuje tisíciletou historii Uher v podobě soch šestnácti významných panovníků od Arpáda po Leopolda II. I zde se maďarští politici a organizátoři oslav milénia uchýlili ke kompromisu a vedle maďarských osobností dali prostor i panovníkům habsburské dynastie, stejně jako tomu bylo v případě výběru soch Památníku milénia.

⁶⁰ Imre Steindl (1833-1902) – stavitel, univerzitní profesor. Představitel historismu a eklekticismu v architektuře, jeho nejslavnějším dílem je budova Parlamentu, dále je autorem např. budapešťské Nové radnice, univerzitních budov ELTE na Múzeum körút, kromě toho se věnoval rozsáhlým rekonstrukcím historických budov (františkánský kostel v Segedínu, sedmihradský hrad Vajdahunyad atd.).

4.3.8. *Most Svobody (Szabadság híd)*

Most Svobody se stal po Markétině a Řetězovém mostu třetím mostem spojujícím Pešť a Budín. V roce 1885 byl schválen zákon, který nařizoval výstavbu dalšího mostu, pokud mýtné vybrané na stávajících dvou mostech přesáhne částku 650 000 forintů. Tomuto zákonu vděčí za svou existenci nejen most Svobody, ale také Alžbětín most, který byl postaven v letech 1898-1903.

V mezinárodním výběrovém řízení týkajícího se návrhu mostu Svobody vyhrál plán Jánose Feketeházyho. Stavba probíhala od roku 1894 a hotový most byl slavnostně předán 4. října 1896. Při té příležitosti císař symbolicky zatloukl do konstrukce mostu poslední nýt opatřený jeho monogramem a most dlouhou dobu nesl jméno most Františka Josefa I. Symbolický nýt byl chráněn železným krytem se skleněným víkem, přežil i bombardování mostu v roce 1945, ale v průběhu revoluce v roce 1956 nenávratně zmizel.

333 m dlouhý a 20 m široký most patřil v době svého vzniku k těm nejmodernějším. Byly na něj zavedeny tramvajové koleje⁶¹ a nejen plynové, ale i elektrické osvětlení. Výzdoba železné konstrukce mostu je dílem Virgila Nagye. Na obou koncích mostu byly vystavěny patrové mýtnice. Dominantami mostu jsou dvě brány, opatřené maďarskými státními znaky. Jejich vrcholy zdobí bájní ptáci turulové. Most byl opatřen sytě zeleným nátěrem a díky své členité železné konstrukci, po které je poměrně snadné vyšplhat do patřičné výšky, je dodnes oblíbeným místem sebevrahů.

V roce 1945 se stal most Svobody stejně jako ostatní budapeštské mosty terčem bombardování ustupujících německých vojsk. Most Svobody byl obnoven jako první (v roce 1946⁶²). Jelikož nebyla k dispozici zelená barva, byl natřen na šedo a svoji původní zelenou barvu získal až v době rekonstrukce v roce 1980. Poslední velká rekonstrukce probíhala v letech 2007-2009, a ačkoli byl most zmodernizován, dodnes střeží svou monumentalitou a zdobností atmosféru oslav milénia.

⁶¹ První tramvajová linka byla zprovozněna až v roce 1898.

⁶² Od tohoto roku nese most Svobody své současné jméno, do té doby byl mostem Františka Josefa I.

4.3.9. Rybářská bašta, socha sv. Štěpána (*Halászbástya, Szent István lobvas szobra*)

V letech 1873-1896 probíhala rozsáhlá rekonstrukce Matyášova chrámu, kterou vedl architekt Frigyes Schulek⁶³. V souvislosti s tím byl vznesen požadavek, aby i jeho okolí bylo uzpůsobeno tak, aby odpovídalo úrovni Matyášova chrámu a tvořilo s ním jeden estetický celek. Na místě Rybářské bašty stály již od středověku obranné hradby a úkolem Frigyese Schulka bylo zrenovovat je a zkrášlit. Tak se zrodil plán komplexu věží, sloupců a schodišť v neorománském stylu, který odkazuje na dobu prvních Arpádovců. Sedm bašt symbolizuje sedm kmenů, které osídlily Karpatskou kotlinu. Realizace Rybářské bašty se nepodařila v termínu a její výstavba probíhala až v letech 1899-1905. Komplex je tvořen třemi celky, a to schodištěm, které tvoří přístupovou cestu směrem od Dunaje, severními a jižními baštami spojenými chodbami a vyhlídkovou terasou, a nakonec jižním nádvořím, kde se nachází socha sv. Štěpána.

Vytvořením jezdecké sochy sv. Štěpána, jejíž realizace byla zakotvena v zákoně o miléniu, pověřil Frigyes Schulek sochaře Alajose Strobla⁶⁴. Původně měla být socha opatřena přístřeškem, pro nedostatek financí z tohoto plánu sešlo. Socha je umístěna na obdélníkovém podstavci, který je obehnán oválným kamenným zábradlím. Podstavec je vyzdoben reliéfy zachycujícími významné okamžiky ze života sv. Štěpána, ale obsahuje i výjevy z doby nedávno minulé, a to poctu Vídni (a potažmo rakousko-uherskému vyrovnání a době dualismu) či rekonstrukci Matyášova chrámu s postavami Strobla a před sv. Štěpánem klečícího Schulka, držícího maketu Matyášova chrámu. Nad reliéfy se nachází zdobená římsa s pozlacenými medailony zobrazujícími křesťanské symboly. Šest sloupů podpírá horní podstavec, na kterém je umístěna bronzová socha sv. Štěpána sedícího na koni, držícího dvojité kříž. Na hlavě má korunu lemovanou gloriolou.

K slavnostnímu odhalení sochy došlo 21. května 1906. Předcházela mu slavnostní mše v Matyášově chrámu, poté kněz sochu posvětil a po příjezdu krále a významných členů vlády byla za zvuku zvonů zahájena slavnostní ceremonie.

⁶³ Frigyes Schulek (1841-1919) – stavitel, vysokoškolský profesor, člen Maďarské akademie věd, kromě rekonstrukce Matyášova chrámu a Rybářské bašty patří mezi jeho nejznámější díla Alžbětina rozhledna na budapešťském Janově kopci (Jánoshegy) či kostel reformované nebo kalvínské církve v Segedíně.

⁶⁴ Alajos Strobl (1856-1926) – vedoucí představitel maďarského sochařství na přelomu 19. a 20. století. Je autorem mnoha soch po celém Maďarsku, mezi ty nejznámější budapešťské patří např. Matyášova fontána na Budínském hradě, socha Móra Jókaiho na dnešním Jókaiho náměstí, socha Jánose Aranyě v zahradě Národního muzea a mnohé další.

4.3.10. Charakteristická tvář Budapešti

Budapešť se 19. století stala jedním z nejrychleji se rozvíjejících evropských měst. Zatímco se v roce 1800 umístila s 54 tisíci obyvateli na 42. místě v žebříčku evropských metropolí, v roce 1896 se s 617 tisíci obyvateli vyšplhala na 10. místo. Kromě Budapešti nebylo na území Uher velkých měst, pouze Segedín se mohl pyšnit 100 tisíci obyvateli, ostatní města značně zaostávala. Není divu, že velká část průmyslu, infrastruktury, obchodu, kultury, státních institucí a politického života byla soustředěna v Budapešti, a právě ona se stala i hlavním dějištěm oslav milénia.

Nejvýznamnější stavby spojené s oslavami milénia byly podrobněji popsány výše, nejedná se však o úplný výčet. Mezi další významné počiny se řadí např. otevření divadla Vígszínház, které zvyšovalo prestiž Nagykörútu, dále výstavba budovy Kúrie (dnešní Národopisné muzeum), či rozšíření Budínského hradu.

Již v době svého konání se vytvořily dva odlišné obrazy oslav milénia. Ten jeden je na pozadí slunného léta, plný zábavy, pompy, pestrých oděvů, hudby. Ukazuje úspěchy moderní doby a je symbolem šťastných mírových časů. Druhý obraz je mnohem kritičtější, odhaluje bídu městské chudiny, falešnost drahých kamenů zdobících slavnostní oděvy, pokrytectví politických kruhů, které ignorovaly závažné problémy doby.

Z dnešního pohledu jednoznačně převažuje první obraz, a to především díky vlivu oslav milénia na podobu Budapešti, kterou si město víceméně uchovalo do dnešních dnů. V době milénia, které odkazuje na uherskou historii, byla Budapešť moderním městem. Kromě jmenovaných budov se stavěly hotely, tržnice, budovy státních institucí, ale i nájemní paláce a vícepatrové obytné domy. Jejich výstavba byla státem podporována ve formě daňových výhod. V té době se vytvořil typ paláce charakteristický pro Budapešť. V přízemí se nacházely drahé obchody, v prvním patře honosné byty bohatých rodin, ve vyšších patrech potom menší nájemné byty dostupné i chudším vrstvám. Takové paláce lemovaly především Andrásyho třídu, ale reprezentativním příkladem může být i palác na Nagykörútu, ve kterém se dodnes nachází slavná kavárna New York. Právě kavárny se na konci 19. století staly po vzoru Vídně kulturními i politickými centry společenského života. Ten v době milénia vzkvétal nejen na území kaváren, ale i na častých operních či divadelních představeních, bálech či na ulicích, na kterých bylo možné poslouchat hudbu či posedět v zahradních hospůdkách.

Velkoměsto procházelo obdobím rozsáhlých modernizací, avšak svým zevnějškem vzdávalo hold historii. Nově vzniklé budovy byly stavěny převážně v eklektickém, historizujícím stylu, a kombinovaly neorománské, neogotické, neorenesanční či neobarokní prvky. Ačkoli někteří kritikové považují tento smíšený architektonický styl za pouhé neoriginální kopírování, právě díky němu a jeho nejreprezentativnějším příkladům získala Budapešť přívlastek „Paříž východu“. Snaha evokovat historii byla doplněna i zcela novými směry, například secesí, jejímž zářným příkladem může být Uměleckoprůmyslové muzeum. Dalším moderním prvkem využitým ve stavebnictví byly železobetonové konstrukce nádražních hal či mostů.

Modernizace velkoměsta se neprojevovala pouze na užitých stavebních postupech, ale i v rozšiřování hromadné dopravy a zavádění veřejného osvětlení. Na ulicích a ve většině měšťanských bytů převládalo v době milénia plynové osvětlení, ale do hotelů, restaurací, kaváren, královských či šlechtických paláců bylo zaváděno osvětlení elektrické, které bylo představeno i širokým vrstvám v rámci jubilejní výstavy. Technickým výdobytkem bylo také telefonní spojení. V době milénia bylo v Budapešti zhruba 6000 předplatitelů, kteří mezi sebou za pomoci ústředny mohli komunikovat, nebo mohli prostřednictvím telefonního drátu poslouchat aktuální zpravodajství.

V době milénia byly pořízeny i první filmové záběry, ty však nebyly dochovány. Mnohem větší význam nesou z dnešního pohledu nesčetné fotografie⁶⁵, které poskytují obrazové svědectví o Budapešti konce 19. století a oslavách milénia.

Charakteristická tvář Budapešti, jejíž formování se započalo v druhé polovině 19. století a bylo ve velké míře ovlivněno oslavami milénia, spočívá především ve výše zmíněném spojení historie zachycené velkolepými stavbami a památníky, a výdobytků moderní vědy a techniky.

⁶⁵ Nejvýznamnější fotografie zobrazující Budapešť na přelomu 19. a 20. století pochází z dílny Györgye Klösze.

5. Maďaři v zajetí posedlosti oslavami

Oslavy uherského milénia v roce 1896 byly svým rozsahem a ohlasem v maďarské společnosti jednoznačně největší událostí svého druhu v dějinách Uher (Maďarska). Nebyly však událostí jedinou. V nedávné době Maďaři organizovali dvě další celoroční oslavy, a to v roce 1996 milecentenáriium a v letech 2000/2001 milénium. Tato kapitola si klade za cíl krátce přiblížit tyto dvě akce, postavit je jako paralelu k oslavám v roce 1896 a zamyslet se nad fenoménem oslav podobného typu v Maďarsku.

5.1. Milecentenáriium 1996

V roce 1996 si Maďaři připomínali 1100. výročí příchodu maďarských kmenů do Karpatské kotliny, tedy ten samý historický mezník, který byl předmětem oslav v roce 1896. Předem je nutné podotknout, že oslavy v roce 1996 nebyly zdaleka tak velkolepé a centrálně organizované. Přesto v průběhu roku 1996 proběhlo přes 1000 upomínkových aktů na území Maďarska i za jeho hranicemi. Většina programů probíhala na úrovni měst a obcí a zdaleka se nejednalo o tak různorodé a pro veřejnost přitažlivé akce, jakou byla v roce 1896 např. Jubilejní výstava. Jedny z nejvýznamnějších oslav probíhaly v Pannonhalmě, která si zároveň připomínala také tisíc let od založení místního benediktinského kláštera. 6. září navštívil Pannonhalmu samotný papež Jan Pavel II., setkal se s tehdejšíma maďarským prezidentem Arpádem Gönczem, zúčastnil večerní mše a pronesl krátkou řeč. Celoroční programy probíhaly i v Ópusztaszeru, kde je vystaven Fesztyho kruhový obraz s tematikou příchodu maďarských kmenů, který byl zmíněn již v souvislosti s oslavami milénia 1896. V budapešťském Národním muzeu bylo možné po celý rok 1996 shlédnout výstavu mapující příchod Maďarů do Karpatské kotliny a jejich životní styl. V rámci oslav byl pořádán na Gellértově kopci velkolepý ohňostroj, který na nebi poprvé vykreslil nový maďarský státní znak, po dlouhé době opět opatřen Svatoštěpánskou korunou. Současný státní znak má stejnou podobu jako malý státní znak používaný v době po rakousko-uherském vyrovnání. Přijat byl parlamentem v roce 1990.

V rámci oslav milecentenária byl natočen film *Honfoglalás* v režii Gábora Koltayho s Francem Nerem v hlavní roli. Film zachycuje příběh Emese, Álmoše, Arpáda a sedmi maďarských kmenů, které překročily Verecký průsmyk a osídlily Karpatskou kotlinu. Film byl velkým fiaskem, kritizován byl především pro pomalý spád děje, malý počet statistů v davových scénách, patetický nádech (časté záběry do minulosti), filmové chyby (v záběru se

objeví stín helikoptéry, nedopalky od cigaret, stopy traktoru, atd.). Pohoršení způsobil i výběr italského herce do hlavní role knížete Arpáda.

Právě Verecký průsmyk je názorným příkladem toho, že národnostní třenice mezi Maďary a okolními národy jsou dodnes živé. Na tomto pro Maďary kultovním místě byl v rámci milénia 1896 odhalen památník, který byl po rozpadu Rakousko-uherské monarchie soustavně ničen a po druhé světové válce definitivně zlikvidován. V roce 1994 v souvislosti s blížícími se oslavami milecentenária vzneslo několik domácích i zahraničních maďarských spolků požadavek na obnovení památníku. O rok později byl položen jeho základní kámen, avšak stavební práce byly zastaveny protestními akcemi z ukrajinské strany. Spor se táhl více než deset let a památník se po vzájemné dohodě obou států podařilo dokončit a odhalit až v roce 2008. Nicméně dodnes je památník opakovaně poškozován ukrajinskými nacionalisty a vytváří napětí mezi místními maďarskými a ukrajinskými obyvateli i politiky.

5.2. Milénium 2000/2001

Oslavy milénia v letech 2000/2001 byly ve srovnání s milecentenáriem velkolepější a centrálně organizovanější, nicméně milénium 1896 svým rozsahem a veřejným ohlasem nepředstihly. Předmětem milénia 2000/2001 bylo tisící výročí existence maďarské (uherské) státnosti. Zatímco symbolem milénia v roce 1896 a milecentenária v roce 1996 byl kníže Arpád, v roce 2000/2001 jím byl sv. Štěpán a Svatoštěpánská koruna. Král Štěpán z rodu Arpádovců byl korunován v Ostřihomi a tímto aktem se Uhry oficiálně zařadily mezi křesťanské evropské státy. Přesné datum korunovace je nejisté, nejčastěji bývá uváděno období Vánoc roku 1000, možný je však i leden či srpen roku 1001. Oslavy milénia oficiálně probíhaly zhruba půl roku, a to od 1. ledna 2000 do 20. srpna 2001.

Milénium v roce 1896 a 2000/2001 dělí více než sto let, lze však pozorovat společné rysy. Tím prvním je fakt, že obě jubilea byla uzákoněna (viz Příloha 8. 5.).

Jednou z největších atrakcí obou oslav se stal ohňostroj. Zatímco v roce 1896 byl pouštěn z Gellértova kopce či Vérmező (Krvavé pole), v případě druhého milénia zvolili organizátoři úsek Dunaje mezi Řetězovým a Markétiným mostem. Jednalo se vůbec o nejvelkolepější ohňostroj v dějinách Maďarska (Uher). Společná oběma ohňostrojům byla Svatoštěpánská koruna, jejíž obraz vytvářely na nebi světelné efekty.

Svatoštěpánská koruna byla vždy důležitým symbolem maďarské (uherské) státnosti. V případě obou milénií sehrála důležitou roli v rámci oslav. V roce 1896 byla vystavena veřejnosti v Matyášově chrámu, poté převezena do nové budovy Parlamentu a odtud zpátky na Budínský hrad.

V roce 2000 se stala Svatoštěpánská koruna centrálním symbolem a oficiálním logem milénia (viz Příloha 8.6.). 1. ledna byla z Národního muzea přenesena do budovy Parlamentu, kde je strážena dodnes. Kromě toho byla v den Nanebevzetí Panny Marie⁶⁶ lodí slavnostně převezena do Ostřihomi. Po slavnostní mši konané v místní bazilice byla navrácena zpět do Parlamentu. Předobrazem tomuto aktu byl obdobný slavnostní převoz uspořádaný v roce 1938, kdy byl v Budapešti konán světový eucharistický kongres a zároveň si Maďaři připomínali 900. výročí smrti sv. Štěpána.

Svatoštěpánská koruna je hlavním tématem výše zmíněného zákona z roku 2000. Ten obsahuje mimo jiné založení Spolku Svaté koruny, který tvoří prezident republiky a předsedové vlády, parlamentu, ústavního soudu, nejvyššího soudu a akademie věd. Úkolem spolku je chránit korunu a rozhodovat v jakýchkoli záležitostech s ní spojených.

Svatoštěpánská koruna a její přerod v symbol státu byl předobrazem historického filmu s názvem *Sacra Corona*, který byl natočen v roce 2001 vesměs stejným štábem jako výše zmíněný film z roku 1996 o příchodu maďarských kmenů do Karpatské kotliny.

Slavnostní programy probíhaly na celém území Maďarska, opět se jednalo především o odhalování soch, památníků, vyvěšování státní vlajky, pořádání jubilejních kulturních programů. Vrcholem oslav byl 20. srpen 2000 a 2001, tedy svátek sv. Štěpána. Tento den stanovil za státní svátek již král Ladislav I. Svatý v roce 1083 na počest Štěpánova prohlášení za svatého a posvěcení jeho relikvií v bazilice ve Stoličném Bělehradě. Po porážce revoluce 1848 byl svátek zakázán, v roce 1860 znovu povolen. Do roku 1945 měl status státního svátku. Po válce byl přejmenován na svátek nového chleba a po roce 1950 na svátek ústavy. Po převratu 1989 byl svátku Sv. Štěpána navrácen i jeho původní náboženský charakter a dodnes představuje vedle 15. března a 23. října nejvýznamnější maďarský státní svátek. Každoročně jsou v tento den pořádány slavnostní programy a ohňostroje, v letech 2000/2001 byly v souvislosti s miléniem ještě daleko velkolepější. Kromě ohňostroje byly konány letecké přehlídky, historické průvody, zazněla řeč ministerského předsedy, tisícičlenný dětský sbor zazpíval ódu složenou speciálně k příležitosti milénia, na ulicích byl pořádán bál a koncerty pod širým nebem.

Oslavy milénia 2000/2001 byly důležité nejen z hlediska státu, ale také z hlediska katolické církve. Probíhaly slavnostní mše, průvod s ostatky sv. Štěpána, poutě do Svaté země a do Říma, kde se Svatoštěpánské koruně dostalo požehnání od papeže.

⁶⁶ V době své vlády Štěpán I. určil tento den státním svátkem, podle legendy symbolicky předal do rukou Panny Marie korunu a s ní celé uherské království a tím svěřil zemi pod její ochranu. Od tohoto okamžiku se datuje kult Svatoštěpánské koruny, která od té doby není pouhým korunovačním klenotem, nýbrž symbolem uherské (maďarské) státnosti. Shodou okolností je 15. srpen i datem Štěpánovy smrti (1038).

V souvislosti s kultem svatého Štěpána je zajímavé srovnání s českým kultem svatého Václava. Z historického hlediska se jedná o panovníky podobného významu, o zakladatele (křesťanského) státu. Oba začali být uctíváni velmi brzo po své smrti, ne-li již za svého života. Z dnešního pohledu je dost velký rozdíl mezi tím, jakou pozornost věnují Maďaři oslavám svatého Štěpána a Češi oslavám svatého Václava. Oba svátky jsou ve své podstatě svátky katolickými. V českém prostředí se oslavy odehrávají z velké části právě pouze na náboženské rovině, nejvýznamnější je každoroční celonárodní pouť do Staré Boleslavi. Ačkoli jsou v posledních letech pořádány různé kulturní programy, oslavy si ponechávají svůj duchovní charakter. Marně bychom u nás hledali státem a jednotlivými městy organizované pompézní oslavy plné hudby, tance a ohňostrojů, jako je tomu v případě Maďarska. Kult svatého Štěpána nepozbyl svoji náboženskou hodnotu, spíše by se dalo říct, že k ní byla dodána hodnota světská v podobě pompézních programů, což je jedním z důkazů, že Maďaři jsou náchylní k efektním, líbivým oslavám.

Z hlediska výstavby nových budov, institucí či památníků bylo milénium 1896 daleko plodnější. Nicméně i milénium 2000/2001 po sobě zanechalo stopy. Významným projektem dodnes odkazujícím svým názvem na jubilejní oslavy je park a kulturní centrum Millenáris v Budapešti. Na jeho místě stály léta neužívané, zpustlé budovy Ganzovy továrny. Ty byly z části zbourány, z části zrenovovány a přetvořeny v moderní multifunkční kulturní stánek, který byl již několikrát oceněn pro své originální architektonické řešení, a to i na mezinárodní úrovni. Z dalších důležitých projektů je nezbytné zmínit např. novou budovu budapešťského Národního divadla, sochu Miklóse Melocca s názvem *Korunovace sv. Štěpána* umístěnou vedle ostříhomske baziliky či most Marie Valérie spojující Ostřihom a Štúrovo. Na tomto místě byl most postaven již v roce 1895, pojmenován byl po dceři Františka Josefa I. V roce 1919 byl poničen ustupující českou armádou a šest let nato obnoven. V roce 1944 se stal obětí bombardování německých vojsk. Z důvodu nevraživosti mezi Československem a Maďarskem způsobené Benešovými dekrety nebyl most obnoven, doprava probíhala prostřednictvím provizorního převozu. Most se dočkal znovupostavení až v roce 2001 (viz příloha 8.7.).

5.3. Fenomén oslav

„Jsmo strašný nedělní lid! Nám je za každou cenu potřeba svátek, a až jednou nebudeme mít koho oslavovat, uspořádáme měsíčnímu svitu průvod s pochodněmi a s kapelou. Možná proto jsme takoví otrhanci, protože se vždy za všech okolností chceme skvít.“⁶⁷

(Sándor Petőfi)

Tato kritická slova si zapsal do svého deníku Sándor Petőfi již v roce 1848, tedy téměř půl století před oslavami milénia v roce 1896. Opravdu jsou Maďaři posedlí oslavami? A jestli ano, je tato posedlost součástí jejich povahy, nebo spíše reakcí na tragické okamžiky maďarských (uherských) dějin? Tyto otázky jsou velice subjektivní a je téměř nemožné na ně jednoznačně odpovědět, což ani není cílem této závěrečné podkapitoly. Ta má spíše posloužit k zamýšlení se nad fenoménem oslav s důrazem na oslavy maďarské. Inspirací mi byly dva názory, které zazněly na konferenci věnované miléniu pořádané Středoevropskou univerzitou v únoru 2002 a které bezprostředně reagovaly na oslavy milénia 2000/2001.

Ákos Kovács ve svém příspěvku s názvem *Světla milénia*⁶⁸ upozorňuje především na maďarskou posedlost ohňostroji, které byly vždy jednou z nejvelkolepějších atrakcí všech velkých jubileí a jež dosáhly svého vrcholu v letech 2000/2001. Předobraz milénia vidí v oslavách roku 1896, které se zařadily mezi ostatní evropské oslavy milénia, jejichž účelem nebylo slavit konkrétní důležitou dějinnou událost, nýbrž plynutí historického času. Maďarská milénia i milecentenáriium kritizuje především za jejich důraz na světelné efekty a jiné povrchní atrakce, které přebíjejí samotný smysl a obsah oslav.

V podobném duchu se nese i příspěvek Mihálye Dobrovitse s názvem *Skutečnost, mýtus, symbol*⁶⁹. Dobrovits se hned v úvodu zamýšlí nad podstatou svátku. Svátek podle něj spočívá ve své ojedinělosti, a právě svou výjimečností se vymezuje od všedních dnů. Kromě této nevšednosti je důležitý také předmět oslav, je nutné mít co slavit a být si vědom toho, co

⁶⁷ „Boraszto vasárnapi nép vagyunk! Nekünk mindig ünnep kell, és ha egyszer nem lesz emberünk, akit megünnepeljünk, majd a holdvilágnak viszünk fáklyás zenét és csinálunk kivilágítást. Talán ezért vagyunk olyan rongyosok, mert mindig ragyogni akarunk.” (Petőfi Sándor *Összes művei*. Bp., 1956. str. 86.)

⁶⁸ Kovács, Á.: A millennium fényei.

<http://www.osaarchivum.org/galeria/katalogus/2001/millennium/virtual/conf/kovacs.html> (2. 5. 2011)

⁶⁹ Dobrovits, M.: Valóság, mítosz, szimbólum.

http://www.osaarchivum.org/galeria/vir_ex/millennium/conf/dobrovits.html (2. 5. 2011)

se slaví. Podle Dobrovitse v případě maďarských jubilejních oslav tyto dva nezbytné faktory, které činí svátek svátkem, chybí. Maďaři slavili v roce 1996 a následně v letech 2000 a 2001, což oslabuje aspekt výjimečnosti. Pokud se v průběhu šesti let tři roky kontinuálně slaví, svátek se stane všední banalitou.

Dobrovits zpochybňuje i samotný předmět oslav milénia 2000/2001. Podle něj Maďaři neslavili skutečnou historickou událost, nýbrž falešný snový svět, který veřejnosti vnutili organizátoři oslav. Milénium podle Dobrovitse nejenže bylo jen snůškou klišé, nýbrž ani neodpovídalo historickým faktům. Oslavy milénia nastolily veřejnosti takové obrazy z minulosti národa, které se v podstatě nikdy stát nemohly. Největším omylem byl podle něj přehnaný důraz na Svatoštěpánskou korunu, která s králem Štěpánem neměla ve skutečnosti nic společného⁷⁰. Koruna v rámci milénia získala neoprávněně daleko větší pozornost než jiné dochované předměty, které jsou nesporně spjaty se svatým Štěpánem a figurovaly při jeho korunovaci (žezlo, kopí, plášť).

Dobrovits vytýká oslavám milénia 2000/2001 jejich oficiální rok a půlroční dobu trvání bez jakéhokoli konzistentního historického programu. „*Nedostatek historičnosti byl kompenzován jakousi mýtoterapií. Vychází z jednoho druhu psychoterapie, jehož podstatou je, že pacienta, který je momentálně ve stavu neschopnosti, nečinnosti, podněcujeme k aktivitě tím, že mu připomínáme okolnosti jeho dávných úspěchů*“⁷¹. Tato mýtoterapie je jinými slovy vlastně onou historizací, kterou jsem zmínila již v souvislosti s miléniem 1896 (viz str. 20). Ta je typická pro všechna zmíněná maďarská jubilea, která jsou vedle mytizace minulosti provázena patosem a snahou o velkolepé vizuální efekty.

Přesto spatřuji zásadní rozdíl v opodstatněnosti mezi oslavami 1896 a těmi současnými. Milénium 1896 bylo nejen ohlédnutím do minulosti, ale také ukázkou pokroku a příležitostí ukázat úspěchy modernizace uherské společnosti. Historik András Gerő v diskusním historickém pořadu *Miért? (Proč?)* vysílaném na kanále MTV2⁷² shrnul 3 základní posláním oslav milénia: Tím prvním bylo ukázat Uhry coby rovnocenného partnera Rakouska v rámci monarchie, druhým potom dokázání supremace maďarského národa vůči menšinám. Tato dvě posláním neměla trvalou hodnotu, ztratila svůj význam v okamžiku rozpadu monarchie a území Uher. Třetí posláním, kterým bylo již zmíněné představení

⁷⁰ Názory na původ koruny se liší, její existence v době Štěpánovy korunovace nebyla dokázána, ani vyvrácena.

⁷¹ „*A történetiség hiányát egyfajta mitoterápiának szánt szerepjátékkal igyekezett ellensúlyozni. A pszichoterápiából jól ismert hősterápia lényege az, hogy a páciens, akit jelenlegi állapotára cselekvéskeptelenné tett, úgy sarkalljuk cselekvésre, hogy egy korábbi, számára sikert jelentő tetteinek körülményeit idéztetjük vele vissza. Jelen esetben a millennium külsőségeinek kellett volna a résztvevőket egyfajta, a szervezők által elképzelt nemzeti egység pátozába rántaniuk*”

⁷² http://videotar.mtv.hu/Videok/2010/06/19/15/M_I_E_R_T_1896.aspx

modernizačních procesů, z dnešního pohledu daleko převážilo prvně jmenovaná a přežilo svou dobu. Zakládání škol a muzeí, zdokonalování infrastruktury, výstavba hlavního města – to všechno jsou záslužné akty, kterými se milénium zapsalo do dějin a kterým oslavy v roce 1996 či 2000/2001 nemohou svým významem či trvalou hodnotou konkurovat.

Vraťme se však k fenoménu oslav jako takovému. Milénium 1896, milecentenárium 1996 a milénium 2000/2001 jsou důkazem toho, že si Maďaři na pompézní oslavy potrpí. Je nevědecké a velice subjektivní hodnotit obecnou národu daného národa, ale už i Petófiho citát podporuje teorii, že posedlost oslavami je do jisté míry součástí maďarské národní povahy. Faktem je, že ve srovnání s Čechy jsou Maďaři národem horkokrevnějším, bojovnějším, hrdějším. To je možné pozorovat nejen v případě oficiálních oslav bohatých na vizuální efekty, patetické proslovy s důrazem na národní symboly a historické události, které se stávají ustálenými stereotypy, ale také v každodenním veřejném či soukromém životě. Lpění na návratech do minulosti a připomínání si slavných okamžiků národních dějin bych přičetla i mnohým katastrofám, kterým byli Maďaři od svého příchodu do Karpatské kotliny vystaveni, ať už to byl tatarský nájezd, či porážka u Moháče a následná turecká nadvláda, která znamenala pro Uherské království ztrátu nezávislosti. Tu se nepodařilo v plné míře obnovit ani v dalších stoletích, kdy byla země podřízená Habsburkům. Po rozpadu monarchie a Trianonském míru přišla další ztráta, tentokrát především územní, kdy se zhruba třetina Maďarů ocitla na území nástupnických států v pozici menšiny. Možná se ani nelze divit, že si Maďaři s oblibou připomínají lepší časy a dokonce je někdy nekriticky idealizují.

Pozitivní je fakt, že se vedle nekritických postojů objevují i ty kritické či sebeironické. Důkazem toho může být krátký příspěvek z humoristického časopisu *Kakas Márton*, který vyšel 3. května 1896 a hodnotí přípravu na oslavy milénia 1896:

„Vkus milénia

Rada hlavního města se snaží o to, aby se v době oslav milénia vše trpytilo. Proto:

- 1. Nechá nabílit Gellértův kopec.*
- 2. Novou budovu obrousí dokulata.*
- 3. Kolínskou vodou omyje sochy.*
- 4. Stromy na pěších zónách natře na zeleno.*
- 5. Vrabce na Alžbětíně náměstí na červenobílo.*
- 6. Zalesní hlavy plešatých lidí.*
- 7. Nechá nalakovat baziliku.*
- 8. Ohobluje nosy nosičů. „⁷³*

Dnes už těžko pocítíme, v jaké atmosféře se nesly oslavy milénia 1896. Pravděpodobně nebyla tak idylická, jak se může zdát při pohledu na dobové fotky, nicméně Budapešť může být vděčná za to, že k příležitosti milénia proběhlo tolik událostí a staveb, které jsou dodnes součástí její charakteristické tváře. Z tohoto pohledu oslavy milecentenária a milénia 2000/2001 za milénium 1896 trochu pokulhávají, nicméně ani jim nelze upřít jisté úspěchy, mezi které patří například výstavba kulturního stánku Millenáris.

Co se budoucích maďarských jubilejních oslav týká, nezbyvá než jim popřát méně patosu, méně špatných filmů a více trvalejších hodnot, které po sobě zanechají budoucím generacím!

⁷³ *„Millennaris izlés*

A székes-főváros tanácsa azon van, hogy a milléniumra minden ragyogjon Budapesten. Ezért:

- 1. Bemészelteti a Gellért-hegyet.*
- 2. Gömbölyüre köszörülteti az Újépületet.*
- 3. Eau de Cologne-nyal megmosatja a szobrokat.*
- 4. Zöldre füsteti a sétaterek fáit.*
- 5. Pirosfehérre az Erzsébet-tér verebeit.*
- 6. A kopasz emberek fejét befásítja.*
- 7. A bazilikát, a mely nagyon érdes, belakiroztatja.*
- 8. A hordárok orrát legyalultatja.”*

(Budapest, 1896 - a város egy éve. Uspořádal Gerő, A. Bp., 1996, str. 34)

6. Závěr

Téma oslav uherského milénia je značně rozsáhlé a je možné jej zkoumat z více hledisek. Já jsem se rozhodla pro obecné přiblížení oslav milénia, které mělo za cíl seznámit české publikum s daným tématem. Tento nápad vznikl v okamžiku, kdy jsem se s oslavami milénia setkala na hodině maďarských dějin, a když jsem se chtěla o tématu dozvědět více, zjistila jsem, že o něm v českém prostředí neexistuje žádná publikace, dokonce ani souhrnné historické příručky mu nevěnují více než pár vět. Proto jsem využila stipendijního pobytu v Budapešti a snažila se pátrat v maďarských pramenech.

Ve fázi sbírání materiálu k danému tématu jsem se setkala s několika komplikacemi. Ukázalo se, že o oslavách milénia neexistuje moderní odborná práce, která by téma zpracovávala z novodobého hlediska. Novější publikace (Tarr, 1979, Geró 1996, Varga, 1996) víceméně spočívají v citacích dobových materiálů, které vycházely bezprostředně v období oslav milénia. Jedná se především o vybrané novinové články či osobní postřehy osob, které se oslav účastnily. Obrovské množství těchto dobových materiálů je veřejně dostupné i ve sbírkách Národní Széchenyiho knihovny a Městské knihovny Ervína Szabóa. Tyto prameny lze rozdělit do tří kategorií: krátké novinové zprávy reagující bezprostředně na novinky spojené s oslavami, odborné články zabývající se oslavami zejména z hospodářského, organizačního a statistického hlediska a nakonec osobní postřehy osob, které se nějakým způsobem oslav účastnily. Tyto materiály jsou doprovázeny bohatým obrazovým aparátem, který napomáhá lépe pocítit tehdejší atmosféru. Z vědeckého hlediska je drobným nedostatkem valné většiny dobových materiálů fakt, že jsou velice subjektivní, soustředí se pouze na pozitiva a jsou plné emocí a patosu. I z toho důvodu jsem se snažila na začátku nastínit historický kontext, zejména politickou situaci, problematiku národnostních menšin a tehdejší pojetí národní historie, aby bylo zřejmé, že oslavy milénia nebyly zdaleka tak jednostranně pozitivní, jak je vidí dobová literatura.

Jubilejní výstava, jeden z hlavních programů oslav milénia, zapadá do kontextu zemských a světových výstav konaných v Evropě a USA v druhé polovině 19. století. Výstavy se zasloužily o výrazný pokrok na poli průmyslu, umění a kultury a dodnes po sobě zanechaly viditelné stopy. Jednou z nejslavnějších je pařížská Eiffelova věž, ale nemusíme hledat daleko, v rámci pražské zemské výstavy v roce 1891 bylo postaveno např. Výstaviště či rozhledna, bludiště a pozemní lanovka na Petříně. Uherská jubilejní výstava z tohoto hlediska zcela zapadá do trendu doby.

Oslavy milénia byly pořádány u příležitosti tisíciletého výročí příchodu maďarských kmenů do Karpatské kotliny, tudíž mají silný historický a národní charakter. S ohledem na českého čtenáře jsem se snažila přiblížit podrobněji nejdůležitější postavy a události uherských dějin, které se staly častým symbolem oslav a jsou jimi dodnes. Pro oslavy milénia je typický historizující přístup k maďarským dějinám, jehož cílem bylo zdůraznit tisíciletý význam přítomnosti Maďarů ve střední Evropě, dokázat důležitost uherského království v rámci Rakousko-uherské monarchie a upevnit pozici maďarského národa vůči národnostním menšinám. Těmto potřebám vyhovoval i tehdejší umělecký kánon, který ve výtvarném a sochařském umění upřednostňoval historická národní témata a v architektuře odkazoval v podobě historizujícího, eklektického stylu na slavná období minulosti. Oslavy milénia se staly kombinací dávné historie a tradice a zároveň moderní vědy a techniky. Ačkoli je důraz na historii evidentní, vedle památníků a slavnostních ceremonií připomínajících si starý feudální svět se uplatňuje moderní životní filosofie a styl, objevují se i nové umělecké směry jako je secese či impresionismus. Rozvíjejí se města, mění se společenské rozvrstvení obyvatel a rapidně se zvyšuje úroveň života. Budapešť se na konci 19. století zařadila mezi největší evropské metropole, a to právě zčásti i díky oslavám milénia. V souvislosti s milénium proběhla rozsáhlá výstavba hlavního města a architektonické či infrastrukturní počiny té doby jsou dodnes významnými dominantami Budapešti i celého Maďarska.

Oslavy milénia 1896 plné oficiálních ceremonií, slavnostních průvodů, zasedání, odhalování památníků, kulturních a společenských akcí mě dovedly k úvaze nad samotným fenoménem oslav v maďarském prostředí. Proto jsem věnovala poslední kapitolu i dalším významným maďarským výročím (milecentenáriium 1996, milénium 2000/2001), které byly rovněž provázeny celoročními oficiálními programy. Ty se také uchýlily k mnohdy patetickému odkazování na historii a zdůrazňování velikosti maďarského národa, což se tentokrát na rozdíl od milénia 1896 setkalo i s častějšími kritickými ohlasy. Ty upozorňovaly především na vyprázdňenost hesel, lpění na historických stereotypech a přehnaný důraz na efektní vizuální atrakce. Pravdou je, že Maďaři jsou ve srovnání s Čechy národem horkokrevnějším, hrdějším a na pompézní oslavy si potrpí, což může být z části vrozená vlastnost, z části následek tragických okamžiků, kterými Maďaři prošli v průběhu své historie. To nemění nic na faktu, že se oslavy milénia 1896 nesmazatelně zapsaly do uherských dějin. Ačkoli se s rozpadem Rakousko-Uherska ukázalo poslání oslav upevnit pozici Maďarů v rámci monarchie a národnostních menšin jako neopodstatněné, zasloužilo se milénium o pozvednutí prestiže hlavního města a v podobě dalekosáhlé výstavby Budapešti zanechalo trvalou hodnotu pro následující generace.

7. Seznam použité literatury

- 1896 : A Millenniumi Országos Kiállítás és az ünnepek krónikája. Uspořádala Varga, K. Budapest: Atlasz Kiadó, 1996.
- A millenniumi Magyarország – album korabeli fotográfiákkal. Budapest: Kossuth kiadó, 1998.
- Az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye: történelmi kiállítás: néprajz. Budapest: Pesti Könyvnyomda, 1898.
- Az ezredév. Szerk. Tarr László. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1979.
- Budapest, 1896 - a város egy éve. Szerk. Gerő András. Budapest: Budapesti Negyed Alapítvány, 1996.
- Budapest Lexikon. Budapest: Akadémiai kiadó, 1993.
- Gelléri, M.: A kiállítások története, fejlődése és jövőbeli rendszeresítése. Budapest: Dubrowsky és Franke, 1885.
- Glatz, F.: A magyarok krónikája. Budapest: Officina Nova, 1995.
- Kontler, L.: Dějiny Mařarska. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2002.
- Kövény, L.: A millennium lefolyásának története és a millenniumi emlékkalkotások. Budapest: Athenaeum, 1897.
- Magyarok a Kárpát medencében. Uspořádal Glatz, F. Budapest: Pallas Lap-és Könyvkiadó Vállalat, 1988.
- Prohászka, L.: A Millenniumi emlékmű. Budapest: Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, 1988.
- Szmollény, N. – Liptai, K.: Magyarország ezredik éve: 1896: az ezredik évi ünnepek története. Szeged: 1897.
- Szücs, Á. – Wójtowicz, M.: A Feszty-körkép. Budapest: Helikon, 1996.
- Tóth, E.: Budapest Enciklopédia. Budapest: Corvina, 1970.
- Vörös, K.: Budapest a millennium ragyogásában. In: Budapest története. IV.kötet, Budapest: Akadémiai kiadó, 1978.
- Zichy, J.: Országos vagy világkiállítás kell-e nemzetünk ezer éves ünnepére? Budapest: Lampel Robert, 1891.

Internetové odkazy:

110 éve adták át a budapesti Nagykörútát

<http://www.budapest.hu/engine.aspx?page=news&artname=20060831-cikk-bpnagykorut>

(4. 5. 2011)

110 éve ünnepelték a magyar honfoglalás millenniumát

<http://mult-kor.hu/cikk.php?id=13905&pIdx=1> (4. 5. 2011)

1896-os millenniumi ünnepségek.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Millenniumi_%C3%BCneps%C3%A9gek (3. 5. 2011)

3 hely Budapesten, amit az egész világ csodál. A Világörökség részei

http://www.femina.hu/utazas/vilagorokseg_budapest (10. 5. 2011)

A vereckei honfoglalási emlékmű kálváriája

<http://uj szo.com/online/kulfold/2011/02/24/a-vereckei-honfoglalasi-emlekmu-kalvariaja>

(30. 6. 2011)

Átadják a Szabadság hidat (1896)

<http://www.hir24.hu/ido gep/146400/atadjak-a-szabadsag-hidat-1896.html> (12. 5. 2011)

Bibó, I.: Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem.

<http://mek.niif.hu/02000/02043/html/350.html#354> (3. 5. 2011)

Dobrovits, M.: Valóság, mítosz, szimbólum.

http://www.osaarchivum.org/galeria/vir_ex/millennium/conf/dobrovits.html (2. 5. 2011)

Ezeréves álom címen megkezdődtek a hivatalos millenniumi ünnepségek.

<http://www.origo.hu/itthon/20000820ezereves.html> (25. 6. 2011)

Ezredéves Országos Kiállítás, 1896.

<http://budapestcity.uw.hu/02-tortenet/1896-orszag-os-kiallitas/index-hu.htm> (3. 5. 2011)

Halás, O.: Slováci a maďarské Uhorsko

<http://www.kultura-fb.sk/new/old/archive/2-4-12.htm> (30. 6. 2011)

Jakab, Gy.: Történelemkönyveinek ideológiai háttéréről.

http://epa.oszk.hu/01200/01245/00043/jgy_0903.htm (3. 5. 2011)

Kovács, Á.: A millennium fényei.

<http://www.osaarchivum.org/galeria/katalogus/2001/millennium/virtual/conf/kovacs.html>

(2. 5. 2011)

Kovács, P.: A millenniumi kiállítás története.

<http://btkhok.elte.hu/dokumentumok/Publik% E1ci% F3k/T% F6rt% E9nelemtudom% E1ny,% 20Kov% E1cs% 20P% E9ter,% 20A% 20millenniumi% 20ki% E1ll% EDt% E1s% 20t% F6rt% E9net e/T% F6rt.Millennium.pdf> (3. 5. 2011)

Magyar katolikus lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/M/millennium.html> (24. 6. 2011)

Miért?-1896. május 1.: Magyar millenium.

http://videotar.mtv.hu/Videok/2010/06/19/15/M_I_E_R_T_1896_.aspx (12. 5. 2011)

Pótó, J.: "...állj az időknek végezetéig!". Az ezredévi emlékművek története.

<http://www.tankonyvtar.hu/historia-1996-056/historia-1996-056-allj> (2. 5. 2011)

Városliget honlapja

<http://varosliget.info/> (6. 5. 2011)

Visszaszállt a turulmadár Munkácsra.

<http://mult-kor.hu/cikk.php?id=20013> (3. 5. 2011)

8. Přílohy

8.1. Zákon o oslavách milénia

1896. évi VIII. Törvényczikk

a honalapítás ezredik évfordulójának megörökítésére alkotandó művekről.

(Szentelést nyert 1896. évi május hó 17-én. - Kihirdettetett az "Országos Törvénytar"-ban 1896. évi június hó 2-án.)

MI ELSŐ FERENCZ JÓZSEF

ISTEN KEGYELMÉBŐL AUSZTRIAI CSÁSZÁR, CSEHORSZÁG KIRÁLYA STB.
ÉS MAGYARORSZÁG APOSTOLI KIRÁLYA.

Kedvelt Magyarországunk és társországai hű Főrendei és Képviselői közös egyetértéssel a következő törvényczikket terjesztették szentesítés végett Felségünk elé:

1. §. A törvényhozás a honalapítás ezredik évfordulójának maradandó emlékekkel való megörökítése céljából elhatározza, hogy

a) Budapesten a városligetnek az Andrásy-ut és a tó közötti részében a honalapító Árpádot és a nemzet egész történelmi multját megörökítő emlékművet állit,

b) az ország hét különböző pontján, nevezetesen: a munkácsi várhegyen, a nyitrai Zobor hegyen, a Morva vizének a Dunába torkolásánál emelkedő dévényi várhegyen, Pannonhalmán, a zimonyi várhegyen, Pusztaszeren és a brassói Czenk hegyen emlékoszlopokat emel,

c) Budapesten a várban a Nagy-Boldogasszonyról elnevezett koronázási templom melletti Halászbástyán Szent István király lovas szobrát állitja fel,

d) országos szépművészeti muzeumot létesit s annak gyűjteményei befogadására Budapesten alkalmas helyen megfelelő épületet emel,

e) az ország különböző vidékein 400 uj népiskolát állit fel.

2. §. A ministerium megbizatik, hogy az 1. §-ban felsorolt alkotásokkal járó munkálatokat végrehajtassa.

E munkálatok költségeinek fedezésére a következő hitelek engedélyeztetnek:

a) Budapesten a honalapító Árpádot és a nemzet történelmi multját megörökítő emlékmű felállitására 802.640 frt;

b) az ország hét pontján emlékoszlopok emelésére 350.000 frt;

c) Szent István lovas szobrának felállitására és e szobor körüli tér rendezésére 300.000 frt;

d) a szépművészeti muzeum létesítésére s gyűjtemény-anyagának gyarapítására 3,200.000 frt; végre;

e) 400 uj népiskola felállitására 673.000 frt.

3. §. A 2. §-ban jelzett s összesen 5,325.640 frtot tevő költségből, 1,225.436. frt már az 1895. és 1896. évi állami költségvetésekbe beillesztve lévén, a fenmaradó 4,100.204 frtnyi szükségletből 74.604 frt a pénztári készletekből fedezendő és az 1895. évi IV. t.-cz. 2. §-ának "átmeneti kiadások" III. (Ministerelnökség) fejezete alatt számolandó el, 4,025.600 frt pedig a munkálatok előhaladása szerint szükséges részletekben a következő évi állami költségvetésekbe veendő fel.

4. §. Jelen törvény kihirdetése után azonnal életbe lép, végrehajtásával a ministerelnök, a pénzügyminister és a vallás- és közoktatásügyi minister bizatnak meg.

Mi e törvényczikket s mindazt, a mi abban foglaltatik, összesen és egyenkint helyesnek, kedvesnek és elfogadottnak vallván, ezennel királyi hatalmunknál fogva helybenhagyjuk, megerősitjük és szentesitjük, s mind Magunk megtartjuk, mind más hiveink által megtartatjuk.

Kelt Budapesten, ezernyolczszáz kilenczvenhatodik évi május hó tizenhetedik napján.

FERENCZ JÓZSEF s. k.
(P.H.)

B. Bánffy s. K

8.2. Sedm památníků milénia

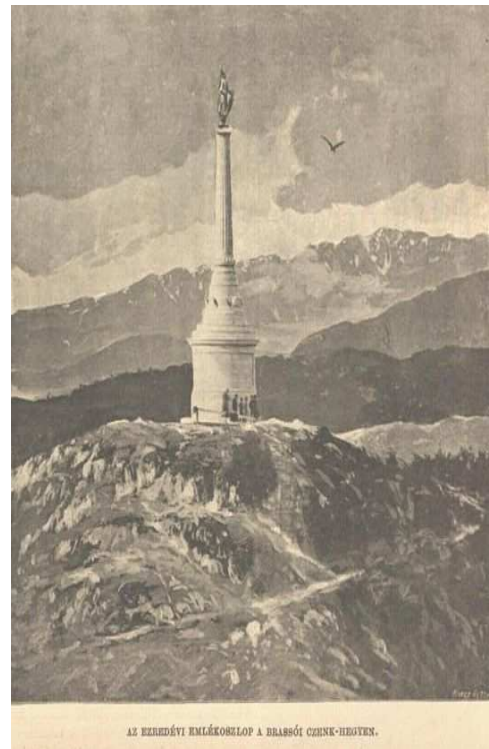
Děvín, Bratislava

Zobor, Nitra

Zimony, Bělehrad

Cenk, Braşov

Pannonhalma

Mukačevo

Ópusztaszer

8.3. Slavnostní ceremonie

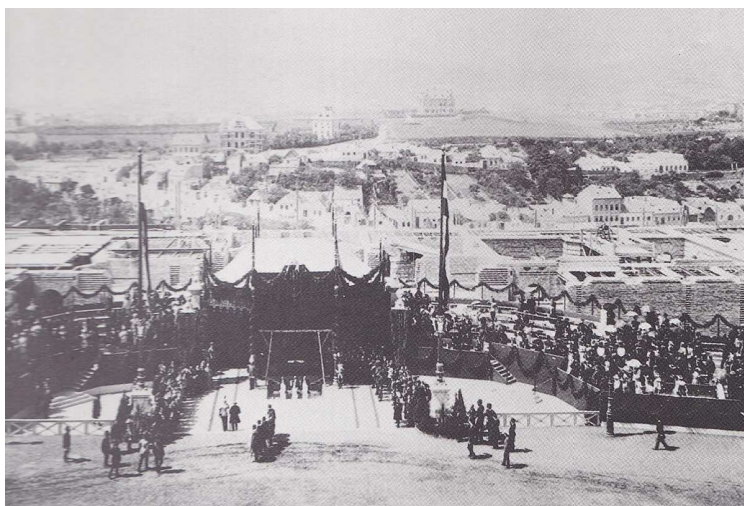
Slavnostní zahájení jubilejní výstavy (2. května)

Mše v Matyášově chrámu (3. května)

Převoz koruny do Matyášova chrámu (5. května)

Položení základního kamene nového křídla Budínského hradu (6. června)

A DÍSZMENET ELINDULÁSA A VÉRMEZŐRŐL: A MENETET VEZETŐ BELÜGYMINISZTER AZ OSTROM-ÚTOZA ELEJÉN.

Slavnostní průvod ku příležitosti 29.výročí korunovace Františka Josefa (8. června)

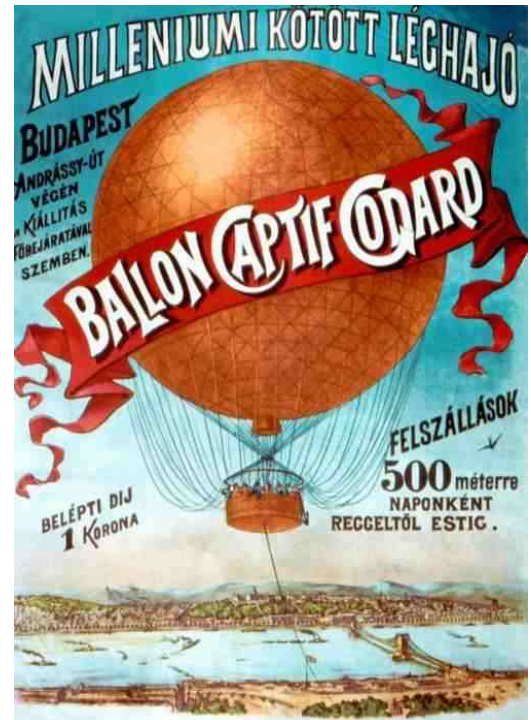
I. Ferenc József a Ferenc József híd felavatásán

František Josef při slavnostním otevření mostu nesoucího jeho jméno (4. října)

8.4. Jubilejní výstava

Oficiální plakát výstavy

Plakát inzerující vyhlídkový let balónem

Hlavní vstupní brána ústící z Andrássyho třídy

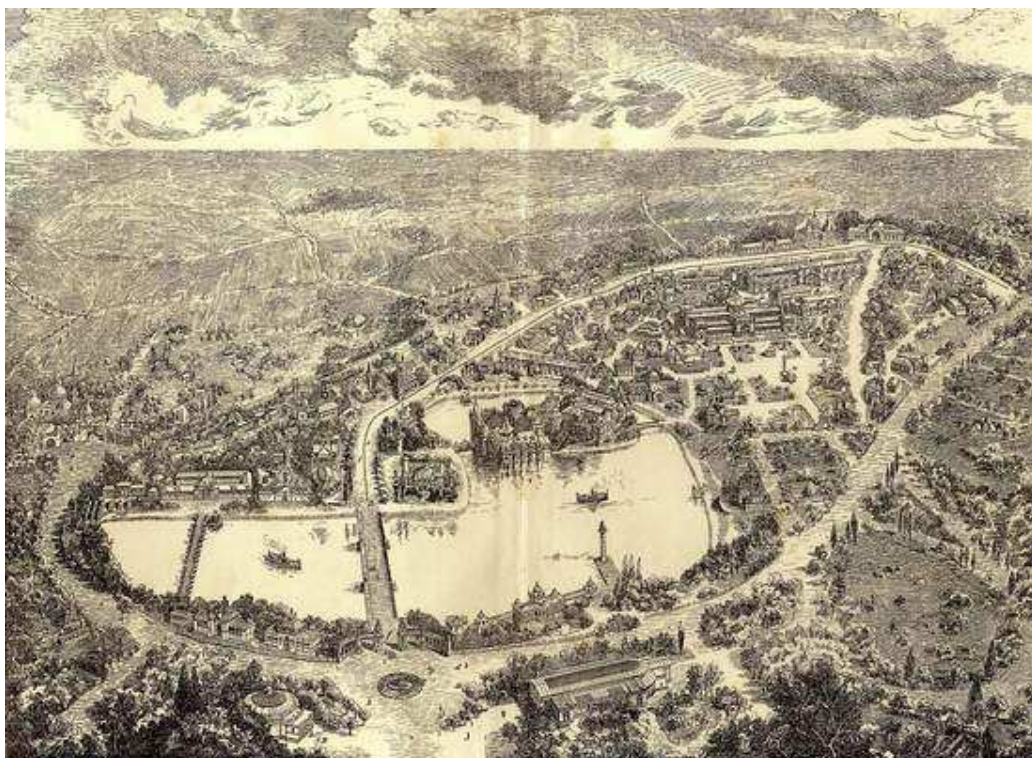
Pozvánka určená zahraničí

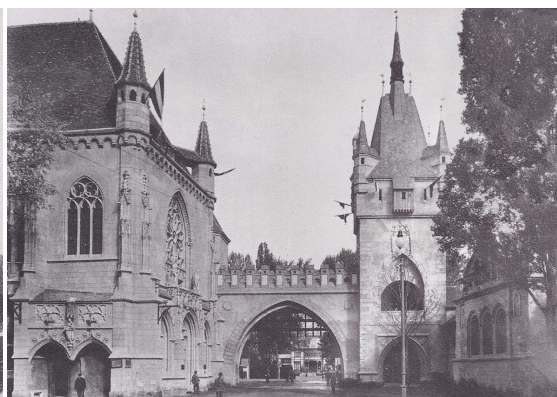
Mapa výstavy

Areál výstavy, v popředí Dům umění (Műcsarnok)

Výstava z ptačí perspektivy

Hrad Vajdahunyad

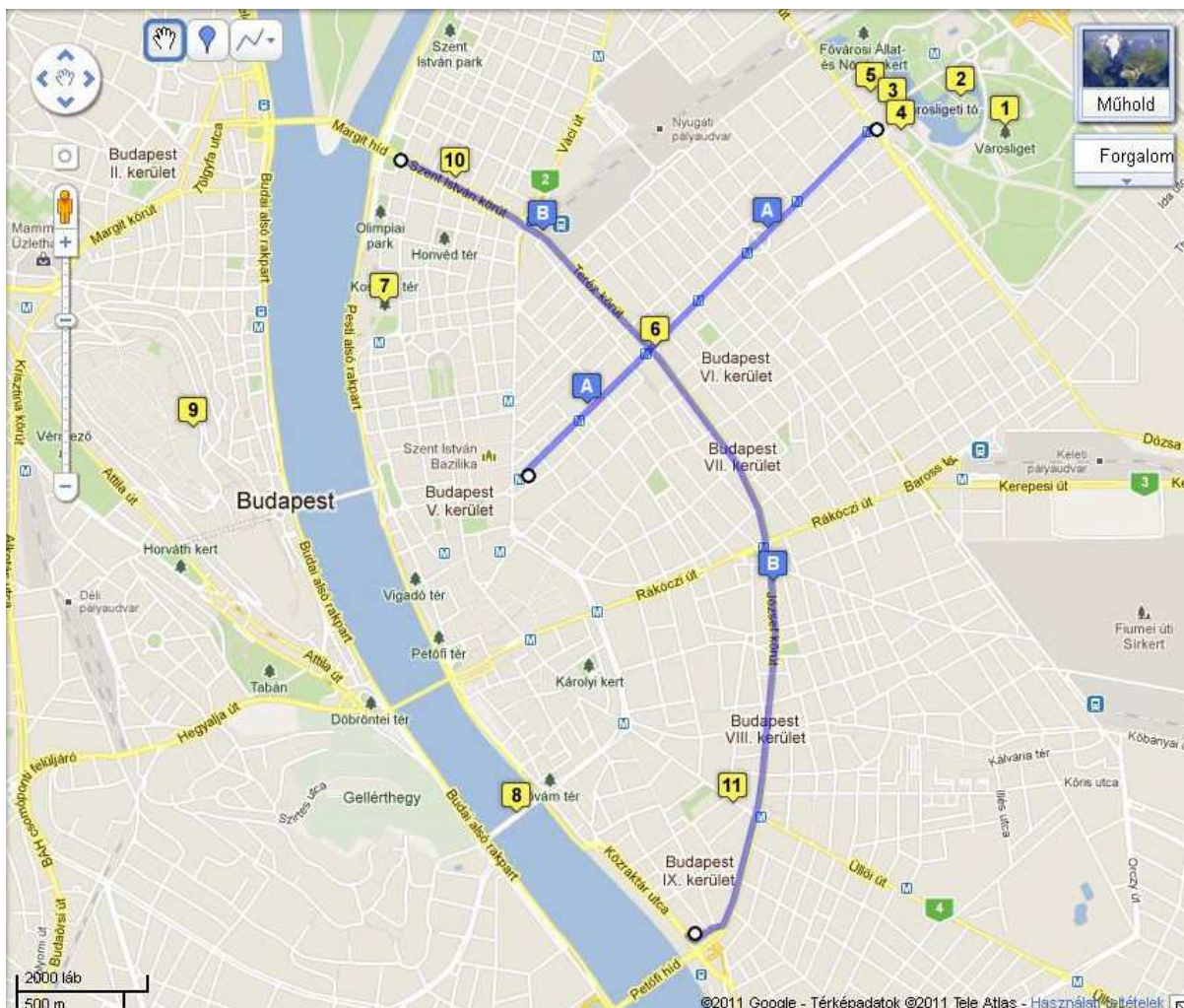

Zábavní čtvrť Ős-Budavára

Most Milénia v Městském parku (Városliget)

8.5. Výstavba Budapešti spjatá s miléniem 1896

1. Městský park (Városliget)
2. Hrad Vajdahunyad
3. Památník milénia Millenniumi Emlékmű)
4. Dům umění (Mücsarnok)
5. Muzeum Krásných umění (Szépművészeti Múzeum)
6. Oktogon
7. Parlament (Országház)
8. Most Svobody (Szabadság híd)
9. Rybářská bašta (Halászbástya)
10. Divadlo Vígszínház
11. Uměleckoprůmyslové muzeum (Iparművészeti Múzeum)

- A) Andrássyho třída (Andrássy út)
B) Velká okružní třída (Nagykörút)

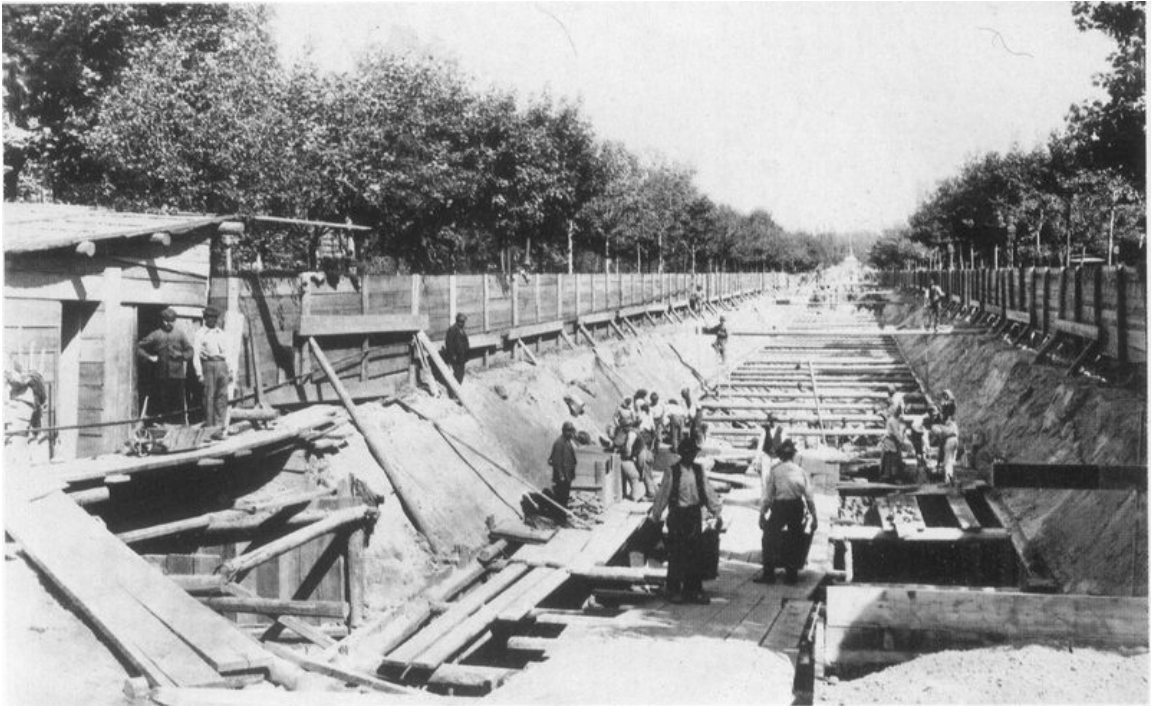
Památník milénia

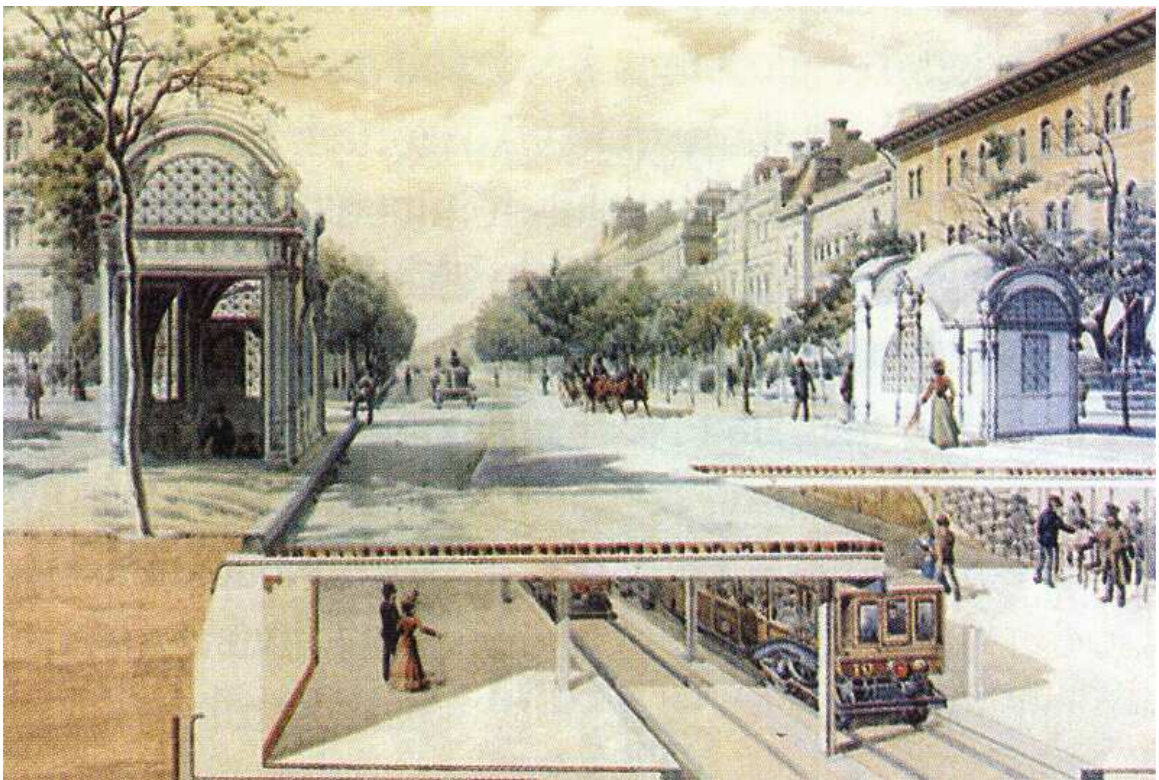
Dům umění

Muzeum krásných umění

Výstavba podzemní dráhy na Andrásyho třídě

Jubilejní podzemní dráha (Földalatti)

Andrásyho třída

Oktogon

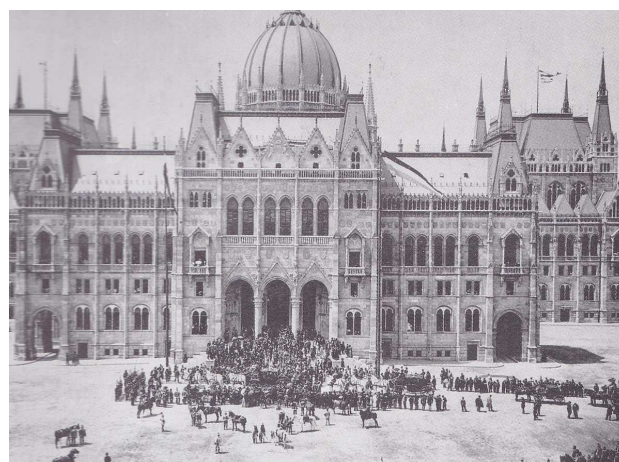
Velká okružní třída (Nagykörút)

Parlament - vítězný plán soutěže vypsané v roce 1882 (Steindl Imre)

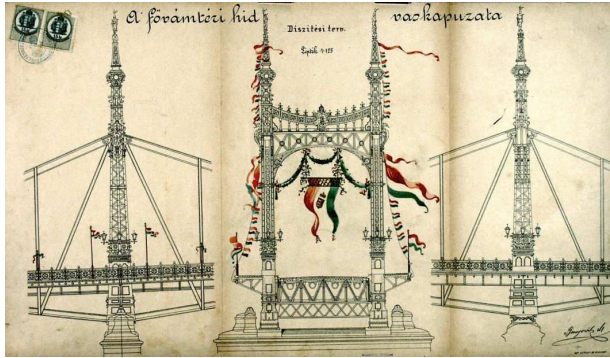
Výstavba Parlamentu

Shromáždění před Parlamentem v roce 1896

Parlament v roce 1896

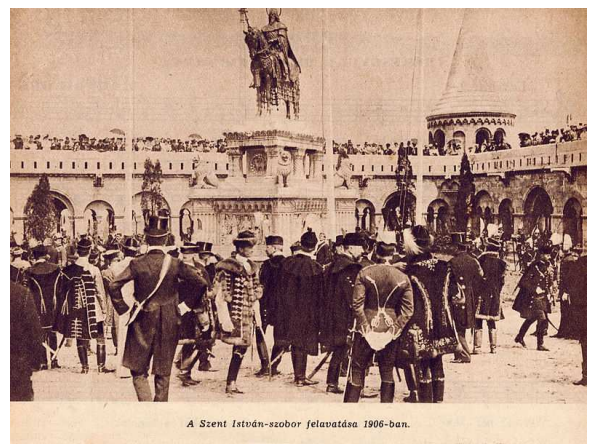
Plán a dobové foto mostu Františka Josefa I.

Divadlo Vígszínház

Uměleckoprůmyslové muzeum

Jezdecká socha sv. Štěpána na Rybářské baště

8.6. Zákony obsahující milénium 1896 a 2000

1896. évi VII. törvénycikk

a honalapítás évezredes emlékének törvénybe iktatásáról

A magyar állam 1896-ban ezeréves megalapításának és fennállásának ünnepét üli.

A törvényhozás ennek emléket a következőkben örökíti meg:

1. § A magyar szent korona országainak törvényhozása vallásos áhitattal ad hálát az isteni gondviselésnek, hogy az Árpád és vitéz hadai által megalapított hazát oltalmába fogadta, fejedelmeit bölcseséggel, népét erővel és önfeláldozó hazaszeretettel megáldotta, és az országot jó és balsorsban segítve, annak lételét ezer éven át sok viszontagság között is fentartotta.

2. § Ezen ünnepélyes alkalommal az országgyűlés mindkét háza legmélyebb hódolattal járul Ő császári és apostoli királyi Felsége I. Ferencz József elé, a kinek dicsőséges uralkodása alatt az ország alkotmányos szabadsága és zavartalan fejlődése biztosítva van.

Magyarország és társországainak apostoli királya viszont törhetetlen bizalmát nyilvánítja szeretet népének hűségében.

Szilárd alapjai ezek annak az áldásos összhangnak, melynek ereje a jövő századok biztos haladásának is zálogát képezi.

3. § A törvényhozás a kegyelet, hódolat és királyi hajlandóság eme nyilatkozataival a magyar állam ezeréves fennállásának emlékét örök időkre törvénybe iktatja.

4. § E törvény 1896 június hó 8-án, mint Ő császári és apostoli királyi Felsége dicsőséges megkoronáztatásának évforduló napján lép életbe; ugyanazon napon úgy az országgyűlés mindkét házában együttes ülésében felolvasandó, mint a magyar korona országainak minden községében közzéteendő és kőbe vésve az országházban megörökítendő.

2000. évi I. törvény

Szent István államalapításának emlékééről és a Szent Koronáról

A nemzedék, amelynek megadatott, hogy a történelmet tagoló évezredek egyikéből átléphessen a másikba, egyaránt pillant a múltba, hogy számvetést készítsen a nemzet elmúlt ezer esztendejéről, s a jövőbe, hogy felkészüljön a következő évezredre.

Ezer évvel ezelőtt első királyunk, Szent István megkoronázásával a magyar nép a keresztény hitben egyesült Európa népeivel. Azóta Magyarország a keresztény Európa szerves része. Ez biztosította a magyarság fennmaradását és évszázadokon át betöltött meghatározó szerepét. Magyarország ma is Szent István államalapító művén nyugszik.

István király műve nyomán virágzó állam alakult ki a Kárpát-medencében. A magyar állam az évszázadok során, feltartóztatva a Nyugat elleni támadásokat, hozzájárult a keresztény világ fejlődéséhez. Az eltelt ezer év alatt kialakítottuk a magunk összetéveszthetetlenül egyéni kultúráját, amely egyszersmind elválaszthatatlan része az európai nemzetek sokszínű közösségének.

A magyar állam és a magyar nemzet Szent István látnoki személyisége, isteni gondviselésben bízó küldetéstudata és vasakarata révén vált alkalmassá arra a történelmi szerepre, amelyet ezer éven keresztül betöltött. A keresztény hit felvétele és a keresztény állam kiépítése tette lehetővé, hogy a magyarság visszaverje a létére törő támadásokat, hogy ne csak győzelmeiben, de a hódoltságok, megszállások, feldarabolások és diktátumok idején is megőrizze erkölcsi tartását, és túléljen öröknek hitt, hódító birodalmakat.

A Szent Korona a magyar állam folytonosságát és függetlenségét megtestesítő ereklyeként él a nemzet tudatában és a magyar közjogi hagyományban.

Az államalapítás ezeréves évfordulója alkalmából Magyarország méltó helyére emeli a Szent Koronát, és a nemzet múzeumából a nemzetet képviselő Országgyűlés oltalma alá helyezi.

Ezért az Országgyűlés - tekintettel Szent István államalapítására és a Szent Korona kiemelkedő történelmi jelentőségére - a következő törvényt alkotja:

1. § A Szent István-i államalapítás a magyar történelem meghatározó sorsfordulója, ezért emlékéit az Országgyűlés e törvényben megörökíti.

2. § (1) A Szent Koronához tartozó jelvények

- a) a királyi jogar,
- b) a koronázási palást,
- c) az országalma,
- d) a koronázási kard.

(2) A Szent Koronát és a hozzá tartozó jelvényeket - a koronázási palást kivételével - az Országgyűlés épületében őrzik.

(3) A koronázási palást őrzési helye a Magyar Nemzeti Múzeum.

3. § A Szent Koronát és a hozzá tartozó jelvényeket - az őrzés helyéül szolgáló épületre irányadó látogatási rendnek megfelelően - bárki megtekintheti. A megtekintést a nemzeti ünnepeken ingyenesen kell biztosítani.

4. § (1) A Szent Koronának és a hozzá tartozó jelvényeknek a védelmére és megóvására, valamint a velük kapcsolatos intézkedések megtételére az Országgyűlés Szent Korona Testületet (a továbbiakban: Testület) hoz létre.

(2) A Testület az (1) bekezdésben említett feladatai körében

a) dönt a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények őrzési helyéről, ha annak szükségessége felmerül,

b) kezdeményezi a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények állagának megóvásához, helyreállításához szükséges intézkedéseket az arra jogosult hatóságnál,

c) ellenőrzi a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények megóvására vonatkozó előírások folyamatos megtartását,

d) hozzájárulást ad a Szent Koronáról és a hozzá tartozó jelvényekről hiteles másolat készítéséhez,

e) hozzájárulást ad a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények tudományos vizsgálatához.

(3) A Testület a (2) bekezdésben említett feladatait az érintett tudományágakat képviselő szakértők bevonásával látja el.

5. § (1) A Testület tagja a köztársasági elnök, a miniszterelnök, az Országgyűlés elnöke, az Alkotmánybíróság elnöke és a Magyar Tudományos Akadémia elnöke. A Testület elnöke a köztársasági elnök. A Testület elnökének akadályoztatása esetén az elnöki feladatokat a Testület korelnöke látja el.

(2) A Testület szükség szerint, de legalább évente egyszer ülésezik. A Testület ülését az elnök hívja össze. Az ülés akkor határozatképes, ha a Testület legalább három tagja jelen van. A Testület a döntéseit egyszerű többséggel hozza.

(3) A Testület - feladatkörében hozott - döntései a Szent Koronával és a hozzá tartozó jelvényekkel kapcsolatos vagyonekezelői feladatokat ellátó szervezetre kötelezőek.

(4) A Testület tagjai díjazásban nem részesülnek.

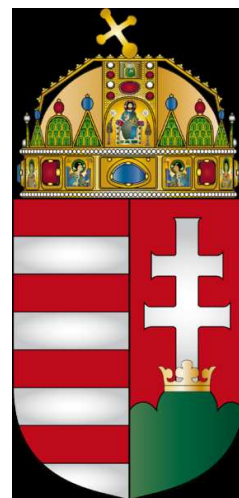
(5) A Testület a működésének részletes szabályait maga állapítja meg.

6. § Ez a törvény a kihirdetése napján lép hatályba.

8.7. Svatoštěpánská koruna – logo milénia 2000/2001

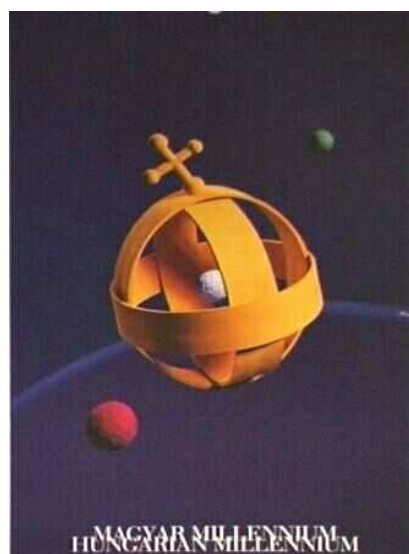
Svatoštěpánská koruna

Maďarský státní znak

Koruna zdobící Řetězový most (plán a jeho realizace)

Plakáty vytvořené k příležitosti milénia

8.8. Výstavba spojená s miléniem 2000/2001

Millenáris

Národní divadlo

Most Marie Valérie

Socha Korunovace sv. Štěpána